

הישיבה המאה-ושבעים-ושלוש של הכנסת הראשונה

יום שלישי, י"ח מנחם אב תשי"י (1 אוגוסט 1950)

ירושלים, בנין הכנסת, שעה 15.10

א. הצעות לסדר-היום

(הקיצוב בהלבשה והנעלה; הבניה בירושלים)

ישנה עוד סיבה, למה אני בא להעלות את השאלה היום, יש לי הרושם — ושוב, כל עוד לא נקבל אינפורמצייה מסמכת איני יודע אם הרושם הזה הוא נכון או לא — שהבניה בירושלים טובלת מפיצול הגורמים השונים המטפלים בה, אם או קבוצת אנשים הרוצים, נניה, להקים שיכון בסביבות ירושלים, צריכים לפנות למפקח על הרכוש הנטוש ולמצוא שם קרקע; אחר-כך צריך להעביר את הקרקע הזה לקרן הקיימת לישראל; ואחר-כך צריך לפנות לישרד-האוצר לשם קבלת הלוואה, משכנתה, בינתיים מתערב מינהל התכנון בענין, כי אינו בטוח עדיין אם דוקא במקום זה לא יעבור הכביש. הדברים האלה הם אולי פעוטים, אולם הם מקשים, אני חושב שדוקא מפני שהקשים הללו הם פעוטים, יש ויש אפשרות להקל את הדרך על אלה הרוצים לבנות — באמצעות ארגון פשוט יותר בתכנון, ובאמצעות הקלות ומניעת איבוד זמן.

חוץ מזה, יש עוד קושי נוסף, הקבלנים בירושלים אינם מעוניינים בקבלת עבודות, איני מייצג כאן את הקבלנים, ואיני יודע מדוע אינם מעוניינים, אולם עובדה היא שאין התחרות גדולה בין הקבלנים לקבלת עבודות בירושלים, אחת הסיבות היא, אולי, חוסר פועלים מקצועיים, וגם זאת היא שאלה חמורה, מדוע לא ייעשה הדבר הנראה לעין כדי לפתור את שאלת הפועלים המקצועיים? מספרים שיש ממש שוק שחור בקבלת פועל מקצועי, וכל קבלן מנסה „לתפוס“ את הפועל המקצועי מקבלן אחר.

לכן אני מבקש מאת הכנסת, להסכים לכך, שייקבע דיון בשאלת הבניה בירושלים, הבניה בירושלים אינה דבר לוקאלי, אינה דבר המעניין אך ורק את ירושלים ואת עירייתה; זהו דבר המעניין את הארץ, זהו דבר שיש לו חשיבות פוליטית ממדרגה ראשונה, חשיבות אסטרטגית ממדרגה ראשונה, והכנסת חייבת להתעניין בשאלה זו ולדרוש מן הממשלה בירורים, אם יתקיים דיון שכזה, תינתן אפשרות לגורמים שונים להביע כאן את דעותיהם.

לעצם הענין: אני משאיר לעצמי את האפשרות להביא מספר הצעות על שינויים במבנה הארגוני של כל בעיית הבניה בארץ, מכל מקום, אני מקווה שהכנסת תסכים שזהו נושא הראוי לבירור במליאה.

שרת-העבודה גולדה מאירסון:

כנסת נכבדה, אילו חשבת שבנין אחד נוסף ייבנה בירושלים על-ידי הדיון בכנסת, הייתי תומכת בכל לבי בדיון, אך על-פי השאלות שנתעוררו כאן על-ידי המציע, אין לי כל הרגשה שהדיון בכנסת עלול לקדם באיזו מידה את הבניה בירושלים.

היו"ר י. שפרינצק:

אני מחבד לפתוח את הישיבה המאה-ושבעים ושלוש של הכנסת הראשונה, אמרתי שהיום אביא את ההצעות לסדר-היום, והכנסו הצעות לסדר-היום בענין הקיצוב בהלבשה והנעלה: על-ידי תנועת החרות, מטעם סיעת מפ"ם, מטעם סיעת הציונים הכלליים, מצד חברי הכנסת וילנר; ארבע ההצעות לסדר-היום נוגעות בנושא אחד.

רשות-הדיבור לשר-האספקה והקיצוב.

שר-האספקה והקיצוב ד. יוסף:

הממשלה אינה רואה כל סיבה לא להסכים לבירור מקיף בשאלה זו, כיון שכמה סיעות הגישו הצעות לסדר-היום, בהן הן דורשות לקיים דיון בענין זה, הריני מודיע בשם הממשלה שאנו מסכימים לדיון כזה שיכלול את כל השאלות שבהן רוצות הסיעות לדון, אין צורך אפוא שינמקו את הצעותיהן, כי יש הסכמה להעמידן על סדר-היום.

היו"ר י. שפרינצק:

הדיון הנה יתקיים מחר.

אנו עוברים ליתר ההצעות לסדר-היום, חברי-הכנסת גיל הגיש הצעה בענין האספקה לבעלי-חיי, כיון שהוא אינו נוכח עכשיו כאן, אני עובר להצעה לסדר-היום של חברי-הכנסת ז'בוטינסקי בענין מצב הבניה בירושלים.

ערי ז'בוטינסקי (תנועת החרות):

אדוני היושבי-ראש, כנסת נכבדה, לא בכל שאלה שהאופוזיציה מעלה על סדר-היום, כונתה דוקא להתקיף את הממשלה, כבואי להציע לכנסת לדון בשאלת-הבניה בירושלים, הריני מתכוון ביחוד לקבלת הדועה מטעם הממ"ש, שלה, מאנשים מוסמכים, על המצב בענין זה, אני רוצה להסביר בכמה מלים, למה אני בא ושואל בענין האמור.

העובדה העיקרית והבולטת לעין היא זו: כאשר אתה בא לירושלים מתלא-אביב, מחיפה ומכל מקום אחר בארץ, אתה רואה שבירושלים מעטה הבניה מאשר במ"קומות אחרים, אני מכיר את העיר ויודע מה שנעשה ברוממה; אני יודע שנבנה שיכון על-ידי שכונת מונטי-פיורי, שבנו ציריפונים ב„אל-עלמייך“, אולם כל אלה, ואף אם נוסיף לכך גם את הבנינים הבודדים שאתה רואה ברחובות השונים של העיר, ואם אפילו נוסיף על זה את תכניות הקריה — כל אלה אינם משתווים עם מה שנעשה במקומות אחרים בארץ, יש לכך סיבות רבות, ואיני טוען שבכל הסיבות הללו אשמה הממשלה, אולם אני רוצה לדעת באופן ברור, מה הן הסיבות.

הים מתכננים בארץ, וגם לא בירושלים. אין כל ספק, שהעובדה שלא היו תכניות עיכבה את הבניה בשנה שעברה, ורק במאמצים יוצאים מן הכלל אנו יוצאים לדרך המלך בבניה. אך לזה היו דרושים מאמצים יוצאים מן הכלל של האנשים העוסקים בדבר, של אלה העושים את העבודה היום-יומית השחורה, ואני צריכה לשבח אותם על כך. ואם משרד-התכנון מופיע ואומר, שפה ושם צריך להעביר לקבל, אנו צריכים באותו מקום. והיו כמה מקומות של כבישים שאנשים היו דרוז לבנות עליהם — ואינני חושבת שזו הדרך הנאותה.

אין לי מושג, מדוע קבלנים מירושלים אינם מעוניינים לקבל עבודה. אני מתארת לעצמי, שאורחם הקבלנים שישנם בירושלים יש להם בוודאי עבודת רבה ואינם יכולים לקבל עוד. אני צריכה להיות מעוניינים להכניס לירושלים קבלנים מהחוץ, וקבלנים גדולים יותר, אך אני רק רוצה שחברת-הכנסת ז'בוטינסקי וחבריו לסיעה לא יכניסו אינטרפרטאציה, מדוע הוכנס קבלן זה או אחר.

חוסר פועלים מומחים קיים לא רק בירושלים, אלא בכל הארץ. חברת-הכנסת ז'בוטינסקי איננו צודק, באמרו שלא נעשה דבר נראה לעין להכשרת פועלים. אני מקווה שעוד לפני צאת הכנסת לפגרה תינתן לי האפשרות, כפי שביקשתי, למסור הודעה בעניני עבודתי ושיכון, ובהודעה זו יהיה כלול דיווח-שבון קצר על ההכשרה.

אלפי פועלים חדשים וחיילים שמוחררים מקבלים עכשיו הכשרה בעבודת הבנין. לולא כך, לא היינו יכולים בשום פנים להגיע לקנה-מידה זה של הבניה היום. מובן, שהכמות אינה מספיקה וברור, שאדם הנכנס להכשרה ואחרי כן למקצוע הבניה אינו יכול להיות פועל בנין סוג א', אך יכול הוא להיות פועל סוג ב' ועל-ידי כך להביא עזרה רבה למדינה.

אנו איננו מסתפקים בכך. אנו רוצים להגדיל בהרבה. כדי להכשיר פועלים בקנה-מידה רחב, יש צורך כבעלי-מקצוע שישמשו מדריכים, וגם זה איננו פשוט. אנו יכולים לעבוד רק עם בעלי המקצוע שבארץ, והם מעטים. אך על אף הכל, אין זה מוצדק לומר שלא נעשה דבר בשטח הבניה, או שלא נעשה דבר נראה לעין. אם חברת-הכנסת ז'בוטינסקי רואה את עשרות אלפי היחידות ההולכות ומוקמות היום בארץ, הרי יכול הוא לראות זאת כמשהו חשוב ומועיל, ויחד עם זה גם מאפשר הכשרה של פועלים רבים.

ערי ז'בוטינסקי (תנועת החרות) :

אולי תסכים שרת-העבודה לכך, שהדיון בענין זה יהיה אחרי הפגרה, כי אני מבין שהזמן העומד לפנינו הוא מצומצם ?

שרת-העבודה גולדה מאירסון :

כשאמרתי שאינני רואה טעם לדיון, לא חוסר זמן היה נימוקי, אלא פשוט, אינני רואה מה יוסיף הדיון הזה. לעומת זה, אם הכוונה היא לעזרה קונסטרוקטיבית לבניה, אני מציעה לחברת-הכנסת ז'בוטינסקי ילכל החברים שיהיו מעוניינים בדיון בענין זה, לפנות לזו עדת העבודה. זוהי הדרך הקצרה והתכליתית ביותר להשגת המטרה.

הרשונא לי המסור מה מצב הבניה בירושלים, ומה הן תכניות הממשלה וביצוען של תכניות אלה כרגע, ביחס לבניה של הממשלה, ולבניה שהממשלה יש לה שליטה עליה, או שהיא נעשית בעזרתה.

בניה לעולים : תכניתנו היא, להקים השנה 500 יחידות, ו-200 יחידות מוקמות עכשיו על-ידי חברת עמידר. עוד 500 יחידות יקומו בקטמון ובנייתן תתחיל בעוד שבועיים או שלושה שבועות. נוסף לכך, יקומו בירושלים בעזרת הממשלה עוד כ-700—800 יחידות לוותיקים, על-ידי הלוואות של הממשלה.

בניה לעובדי המדינה : הממשלה החליטה לבנות 500 דירות בנות שניים, שניים וחצי, ושלושה חדרים. מאה יחידות הן כבר בבניה, ובשבועות הקרובים יתחילו גם ביתר הבתים.

נוסף לכך יש תכניות בניה, שחלק מהן כבר בכיצוע של חברת "רסקו", "שיכון", וגם בניה פרטית. אינני יודעת, מדוע קבלנים פרטיים אינם מקבלים עבודות בירושלים, אך בבניה בירושלים ישנם קשיים שאינם במקומות אחרים. אנו יודעים אותם. הבניה היא יקרה יותר, הכנת המגרשים והיסודות יקרים יותר, ולפי דברי המומחים מוכרחים לבנות בירושלים לכל הפחות קיר אחד כפול, אם לא שנים. והבאת החומר, גם היא פרובלמה. אך מה שנוגע לתכנית הבניה של הממשלה, אין אנו מתחשבים בכך, שיהיה בניה בירושלים עולה אולי ב-60%—70% יותר מאשר יחידה במקום אחר. ואין אני מדברת על בניה באבן.

חיים לנדוי (תנועת החירות) :

האם זה מבוסס שהבניה בלי אבן עולה ב-60%—70% יותר ?

שרת-העבודה גולדה מאירסון :

הדבר תלוי, איפה בונים ; וידוע שבירושלים עולה הכנת השטח חלק הגון ממה שעולה יחידת דיור במקום אחר. אנו יודעים שמוכרחים לבנות בירושלים, כי לא מתקבל על הדעת שחלק ניכר מן היהודים הביאים עכשיו לארץ לא יתיישבו בירושלים, ולא ייתכן שלא נעשה כל מה שיש באפשרותנו להגדיל את האוכלוסיה בירושלים ולמשוך כל יהודי הרוצה לבוא לכאן. וגם אם תעלה ביוקר הבניה בירושלים, הרי היא יקרה לנו במידה כזו, שגם היוקר הזה כדאי לנו.

נאמר כאן, שהיתה סיבה לפיצול רשויות, ולא שמעתי מהו הקושי המיוחד בירושלים, שאיננו במקום אחר. כל מי שרוצה קרקע, והקרקע שייכת לרכוש הנתוש, הרי כמו בכל מקום אחר יש לקבל את הקרקע מן הרכוש הנתוש, ואם הקרקע צריכה "עבור לקרן הקיימת לישראל, יש לפנות לקרן הקיימת לישראל, ובכל מקום אותה הפרוצדורה עצמה.

ואשר לפנינו לאוצר, הרי אין חוק, שמי שבונה בית מוכרח לפנות אל האוצר בבקשת הלוואה, אך אם הוא זקוק לכך, עליו לפנות אל האוצר.

אשר לתכנון, לא ייתכן שנעשה חוק מיוחד לבנות בירושלים בלי תכנון, לממשלת המנדט לא היתה חכמת בניה בארץ, והיא לא הכינה ולא הכשירה שט

ב. חוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, תש"י—1950 *

(קריאה שניה וקריאה שלישית)

מספר שנים מיום היעשות הפשע, נוהגים לפי העקרון של „עבר זמנו — בטל קרבנו“. אבל, בחוק זה הגדלנו את תקופת ההתיישנות בכמה פשעים, ובסעיפים מיוחדים, בשני הסעיפים הראשונים, הנוגעים בפשעים החמורים ביותר, ביטלנו לגמרי את עקרון ההתיישנות.

הסטיה הששית היא, שחוקי החנינה שהוצא עלידי מועצת המדינה הזמנית אין לו תוקף בפשעים האלה.

בששת הדברים האלה ביטאנו את כל ההתמרמרות והמהאזה שלנו, של העם היהודי, כלפי כל מה שנעשה לנו בזמן המלחמה השניה.

שינינו במקצת את התאריך. איני רוצה לעמוד עכשיו על הנימוקים לשינוי, כי בחוק שקיבלנו רק בשבוע שעבר בנוגע לנכסי הגרמנים, קיבלה הכנסת את תיקונו של חבר הכנסת ורפטיג, שתחילת שלטון הנאצים אינה נמנית מיום קבלת חוקי נירנברג, אלא מיום עליית היטלר לשלטון. ואף כאן קיבלנו את התאריך של עליית הנאצים לשלטון.

בסעיף השני וברביעי כלולים גם פשעים המובאים, כפי שאתם רואים, בסעיפים שונים של החוק הפלילי. הסעיף השני נוגע באותם הפשעים שנעשו בכלל בזמן המלחמה. הסעיף הרביעי נוגע באותם הפשעים שנעשו במקום הסגר. השתדלנו לכלול בחוק שלפנינו את הסעיפים המתאימים מתוך החוק הפלילי הקיים אצלנו, וכן ניסינו להוסיף בו עוד כמה סעיפי חוקים אחרים הקיימים אצלנו. הוספנו איפוא כמה סעיפים, כגון כפייה לעבודה וכיוצא באלה.

לחוק זה הוגשו שתי הסתייגויות של חבר הכנסת ברייהודה; עליהן יענה בשם הוועדה חבר הכנסת לם. אני מבקש מאת הכנסת לקבל את החוק הזה.

היו"ר י. בורג:

לפני שאתן את רשות הדיבור לחבר הכנסת בר יהודה, המסתייג מן הסעיפים 10 ו-11, אני מעמיד להצבעה את תשעת הסעיפים הראשונים של החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם.

ה צ ב ע ה

הסעיפים 1—9 נתקבלו.

היו"ר י. בורג:

רשות הדיבור לחבר הכנסת ברייהודה להבאת הסתייגותו לסעיף 10.

ישראל ברייהודה (מ"ם):

אני רוצה להסביר מה הם חילוקי הדעות בסעיף זה, כי אני רואה אותם כעקרוניים בתכלית.

לפי סעיף 10, כפי שנוסח עלידי רוב הוועדה, אפשר יהיה לאדם נרדף, ליהודי או גרמני, או בן עם אחר שהיה במאסר, אשר עשה איזה מעשה או נמנע מעשות מעשה, הנחשב כעבירה לפי חוק זה, לטעון שדבר זה בא כתוצאה מאיום כלפיו — ולפי חוק זה יהיה בית המשפט חייב לשחרר

היו"ר י. שפרינצק:

אני זוכרים לסדר היום.

נתחיל בסעיף ט' של סדר היום — חוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, תש"י — 1950. רשות הדיבור ליושב ראש ועדת החוקה, חוק ומשפט, חבר הכנסת ניר.

נתום ניר רפאלקס (יו"ר ועדת החוקה, חוק ומשפט):

כנסת נכבדה, בשם ועדת החוקה, חוק ומשפט, אני מביא עכשיו לפני הכנסת את החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, וברצוני להדגיש בו כמה נקודות.

ההצעה המקורית של הממשלה כללה בסעיף הראשון רק סעיף קטן (2) וסעיף קטן (3), זאת אומרת, היא נגעה רק בפשעים כלפי האנושות ופשעי מלחמה. בוועדת החוקה הוצעו חברי הוועדה להכניס במקום שני הסוגים שנקללו בהצעת הממשלה, רק פשע אחד — הפשע כלפי העם היהודי. הוועדה בחרה בדרך שלישית. יצאנו מנקודת השקפה שמטרת החוק הזה היא לגמור את כל ההשכונות בקשר למלחמת העולם השניה, בנוגע לכל פושעי המלחמה, הפושעים נגד האנושות, ובעיקר הפושעים כלפי העם היהודי. למרות שכבר קיבלנו חוק הנוגע לפושעים אלה, החלטנו להכניס גם דבר זה לחוק שלפנינו, ולכן הרחבנו את היקפו של הסעיף הראשון בשלושה סעיפים קטנים.

בחוק זה מצאה את ביטוייה מחאתנו שלנו ושל כל העם היהודי נגד הפשעים האמורים, וביחוד נגד הפשעים שנעשו עלידי הנאצים ובעוזריהם במשך מלחמת העולם השניה. מחאתנו באה לידי ביטוי בחוק זה, במידה שחוק יבש יכול לבטא את הדבר.

אנו סטינו ממשוה עקרונות ירידיים, המקובלים כמעט בכל העולם. בחוק הפלילי קיים עקרון, שאדם נענש לא על הפשע שעשה, אם לא עשה אותו בזמנו, אלא צריך שבפשע יתגלה רצון הפושע לעשות אותו הפשע. בחוק זה לא התחשבנו בכוונה, כי אם רק במעשה.

הסטיה השניה היא, שלפי העקרונות הקיימים עונשים את הפושע במקום בו נעשה הפשע. לפי חוק זה, אם כי הפשעים נעשו בארצות שונות, ייענשו הפושעים הנמצאים במדינת ישראל על ידינו.

הסטיה השלישית מתבטאת בעקרון הרטרואקטיביות. בדרך כלל אין תקפו של חוק, הקובע שמעשה מסוים נחשב כפשע, חל למפרע, כלומר אינו חל על הזמן שקדם לפרסום אותו חוק, כי באותו זמן לא ידע האדם שעשה את המעשה המסוים שזה פשע. זהו עקרון המקובל כמעט בכל העולם, וגם ממנו סטינו בחוק זה.

עקרון רביעי שסטינו ממנו הוא, שאי אפשר להעניש אדם פעמיים על אותו מעשה. בדרך כלל, אם אדם עמד פעם במשפט על מעשה עבירה, אין מעמידים אותו שנית למשפט על אותו מעשה. ובכן, אם אדם עמד במשפט באיזו מדינה נאצית בדבר פשע שעשה, אם הוא נמצא ביינו, אפשר להעמיד אותו למשפט בפעם השניה.

ככל החוקים הפליליים שבעולם קיים עקרון ההת' יישנות. אם נעשה פשע, והפשע אינו מתגלה במשך

כנימוק יחיד שבגללו אפשר יהיה לשחרר אדם מאחריות להשתתפות במעשים השפלים של הנאצים.

אני מציע לכם, חברי הכנסת, להצביע כעד נוסח התיקון שלי, במקום הנוסח שמציע רוב הוועדה.

היו"ר י. בורג:

רשות-הדיבור לחבר הכנסת למ, שידבר בשם רוב הוועדה.

יוסף למ (בשם הרוב בוועדת החוקה, חוק ומשפט):

כנסת נכבדה, צדק החבר ברייהודה בהדגישו ש"חילוקי-הדעות בסעיף הנדון הם עקרוניים. אלו הם באמת חילוקי-הדעות עקרוניים, אם כי לא מפלגתיים. אני מגן על הסעיף, לא רק בשם מפלגתי — ובכלל לא בשם איוו מפלגה שהיא — כי חילוקי-הדעות בוועדה לא היו לפי המפלגות.

יושב-ראש הוועדה, חברי הכנסת ניר, חלק על דעתו של מר ברייהודה, ושנינו ניסינו לשכנע אותו בשלוש או ארבע ישיבות שאין הוא צודק, והניסוח המוצע עלי-ידו עלול לגרום נזק לאדם חף מפשע.

לפני שאנמק את הצעתה של הוועדה, ברצוני לעורר את תשומת-לכם לשגיאה אחת ששגה חבר הכנסת ברייהודה, באמרו שהוועדה מציעה החלטה המשחררת מאחריות פלילית אדם שעשה מה שעשה כדי למנוע חבלה גופנית. אין זה נכון. הצעת הוועדה משחררת מן האחריות הפלילית רק אדם שעשה מעשה או נמנע מעשותו, מפני שהיתה מאיימת עליו סכנת מוות מיידית. אין היא משחררת אדם מאחריות פלילית אם עשה מעשה פלילי כדי למנוע נזק בגוף או נזק ברכוש, אף-על-פי שישיתכן שהנזקים האלה יהיו קשים מאד. לכן אין אדם יכול לבוא בבית-המשפט ולדרוש לשחררו מאחריות פלילית, בטענה שרצו להיכרת אותו, או שרצו אפילו לנתח את ידו או רגלו. רק במקרה שהוא עמד בסכנת מיידידת של המתה, רק אז יוכל לדרוש שישחררו אותו מאחריות.

הרגנה זו אינה מספיקה. הסייגים הנוספים בחוק גם הם מחמירים למדי. החוק ידרוש — עם התקבלו ככ"נסת — שביתת-המשפט יצטרך להיות משוכנע שהנאצים, שפעל מתוך אימת-מוות, עשה כמיטב יכלתו כדי למנוע את התוצאות שנגרמו עלי-ידי המעשה או איימהעשה. אין זה מספיק שנאשם יבוא ויגיד שרצו להרוג אותו, ולכן היה צריך להכות את האדם שעליו היה ממונה בתור "קאפו", או שכתור חבר ה"יודנ"ראט" היה מוכרח לתת רשימה שנדרשה ממנו, כי חשב להציל בכך את חייו. זה אינו מספיק. האדם מוכרח להוכיח שבתור "קאפו" או בתור חבר ה"יודנ"ראט" עשה את הכל כדי למנוע את התוצאות החמורות שנגרמו עלי-ידי מעשיו, כדי להקל על גורלם של קרבנות הנאצים.

וגם לפי אלטרנאטיבה שניה, לפי סעיף 10, לא זו בלבד שאדם כזה, שהיה בעצמו נרדף, יצטרך להוכיח לבית-המשפט שעשה את המעשה הפלילי מתוך כוונה למנוע תוצאות חמורות יותר מן התוצאות שנגרמו עלי-ידי התנגדותו, אלא עליו גם להוכיח שלמעשה אמנם מנע אותן התוצאות הפליליות.

אני עצמי הייתי אסור במחנה, ואני יודע כמה

אותו מאחריות פלילית, כלומר, לא יראה אותו אחראי למה שעשה או נמנע מעשותו, אם דבר זה בא כתוצאה של כפייה, איוו, לחץ וכיוצא באלה.

אמנם זה לא יחול על הנאשמים לפי הסעיף הראשון של החוק שלפנינו; אך אני רוצה לקרוא לפניכם על איוו דברים יחול הסעיף האמור.

לפי דעת רוב הוועדה, אם מישהו עשה את אחד המעשים שאקרא אותם להלן, כתקופת השלטון הנאצי, בארץ עוינת, כדי להינצל מסכנת-מוות שהיתה מאיימת עליו, צריך בית-הדין לפסוק שאינו אשם, ואלה הם המעשים: (א) אונס, עבירות מין, עבירות בלתי-טבעיות, אונס בתרמית, מעשה מגונה בכוח, גזלת ילד, הריגה, מעשים המכוונים לגרום חבלה חמורה, וכ"ו; (ב) מסירת אדם נרדף לשלטון עויין.

בכל המקרים האלה, אם יוכיח אדם שסכנת-מוות היתה מאיימת עליו — והאם צריך להוכיח את הדבר הזה לגבי רוב האנשים האלה, שהיו נמונים בסכנה שגם לגביהם ייעשו דברים דומים? — צריך בית-הדין לפסוק את שחרורו מכל עונש ומכל אחריות פלילית.

למעשה, לפי דעת הרוב, אפשר למחול להם מחילה גמורה לא רק על העונש, אלא גם לא לראות אותם כאשמים. אני יודע שדבר זה קשור לגבי יהודים מסויימים בכמה וכמה זכרונות קשים. כולנו יודעים שה"יודנראטים" היו, לצערנו, עובדה, ונכשלו בכך מאות רבות של יהודים, וביניהם יהודים שהיו לפני-כן שליחי-ציבור נכבדים, כמעט מכל המפלגות ומכל החוגים. אבל אני חושב שנעשה מעשה מכשיל, גם מבחינה חינוכית וגם מבחינת הצדק, אם נאמר, שיש לשחרר את האנשים האלה מאחריות, מפני שעשו את אשר עשו מתוך פחד.

אני רוצה להזכיר בענין זה לאנשים מהחזית הדרתית, שבתורה שבעל-פה — בתורה שהם רוצים לשמור עליה — נאמר: "יירג ועל יעבור, ישנם דברים שלגביהם אין לבוא באמתלה של איוו בסכנת-מוות. יעמוד האדם בסכנה, יפול בסכנה זו, ואל יסגיר את חבריו — מיליוני נים, בחשבון אחרון — בידי מרצאים, ואל יסייע להתעלל בהם. נדמה לי שזהו ענין החשבון הפנימי הקשה והמר ביותר שיש לעשותו בתוכנו.

אני מציע לקבוע רק סוג אחד של אנשים, שאותם יש באמת לדון במחילה גמורה. אם תקבלו את התיקון המוצע, ינוסח הסעיף הנוגע לסוגי-אנשים זה, בזה הלשון: אדם שעשה מעשה או נמנע מעשות מעשה, והמעשה או איימהעשה מהווים עבירה לפי חוק זה, רשאי — כאן לא מחוייב, כמו בהצעת הרוב, אלא רק: רשאי — בית-המשפט לשחררו מאחריות פלילית על אותו מעשה או איימהעשה — (א) אם האדם פעל בשליחותו של ארגון שמטרתו, או אחת ממטרותיו, היתה לארגן התנגדות לשלטון עויין או לנהל מלחמה בו; (ב) אם המעשה או איימהעשה בא מתוך כוונה למנוע, והוא עשוי היה למנוע, תוצאות חמורות יותר מן התוצאות שנגרמו עלי-ידי המעשה או איימהעשה.

שמענו של דבר: אנשים שנשלחו עלי-ידי ארגון מחתרתי שנלחם בנאצים, שנאלץ היה לשלוח את חבריו לפעולה שהיתה כרוכה בסכנת-מוות אצל הנאצים, כדי לדרוס אותם מבפנים, ותוך כדי שליחותם זו היו לתעים אנשים אלה מחוייבים לעשות גם מעשים כפי שעשו הנאצים, שנגדם לחמו — אם זוהי הסיבה, יחשב דבר זה

כפושע שהורשע בדין — ועוכדה זו עלולה להרוס את חייו.

במקום הצעת הוועדה מציע חבר-הכנסת ברייה"ו דה לנהוג באופן יוצא-מן-הכלל רק כלפי אדם שפעל בפעולת ארגוני המחתרת. מר ברייהודה מסתפק ביו"צ צאמן-הכלל הזה. אך רוב חברי הוועדה סבורים, שיש גם אנשים אחרים הראויים לשחרור מאחריות פלילית. ומן הראוי לציין כאן, שלגבי איש המחתרת מוכן חבר-הכנסת ברייהודה להרחיק לכת ולשחרר אותו מאחריות פלילית גם במקרה שלא הצליח למנוע את התוצאות החמורות של מעשיו. חבר-הכנסת ברייה"ו דה מציע שכית-המשפט יהיה רשאי שלא להרשיע את העבריין, אף אם ימצא שהוא רצח אדם נרדף, כדי להציל את עצמו. אך דעתנו היא, ששחרור במקרה כזה אינו מוצדק.

עכשיו הגעתי לנקודה האחרונה, שהיא לפי דעתי המכרעת. אין להשאיר לשיקול דעתו של בית-המשפט, אם יש להרשיע את הנאשם או לא. לאחר שבית-המשפט קבע את העובדות המשחררות את הנאשם מאחריות פלילית — אם כי בית-המשפט רשאי, אף לאחר שהוא מרשיע אדם, לשקול אם יש בכלל להטיל עליו עונש. אולם אינני יכול להסכים לשיטה זו. ואני סבור שיש לקבוע בחוק, שבית-המשפט לא יחייב עדיין ולאחר שיקבע את העובדות, יש קול אם יש להרשיע את הנאשם או לשחררו מאחריות פלילית. שיטה אחרת אינה טובה.

חברי-הכנסת, אל תשכחו שכל הסעיף הזה מדבר על איש נרדף, ואסור לנו לדרוש מאיש נרדף — רק כדי להיכיה להיסטוריה שהעם היהודי הוא נקי וכשר — שיתנהג אחרת ממה שאנו כולנו היינו מתנהגים. אם אני לוחם בעד זכויותיו של אותו נרדף אני רואה לפי ניי את כולנו. כיצד היינו עלולים להתנהג באותן הנסיבות? כי אני שולל, שאתם וגם אני היינו מתנהגים אחרת מהרבה נרדפים, אשר, אם תתקבל הסתייגותו של חבר-הכנסת ברייהודה, ישאו באחריות פלילית. למרות שהם חפים מפשע.

אני רואה שהיושב-ראש מבקש ממני לגמור. איני נני רוצה להיכנס אתו לוויכוח על סדר ניהול הישיבה ולומר לו שלפי התקנון רשאי באיכות רוב הוועדה לנמק את עמדתו מבלי שיהיה מוגבל בזמן.

לפי כל האמור מכקש אני מאת הכנסת להצטרף לדעתו של הרוב המכריע בוועדה ולדחות את הסתייגותו של חבר-הכנסת ברייהודה, ביחוד בהתחשב בזה, שלפי הצעת-החוק שהגנתי עליה, לא ישוחרר מאחריות פלילית אדם שביצע פשעים המנויים בסעיף 1 של החוק הגדון או שנאשם ברצח כנייאדם.

היור"ר י. בורג:

חשיבות הנושא אינה רחוקה ממני, כי הייתי לא רחוק ממעשים אלה. אבל אני מבקש מחבר-הכנסת לם להמציא לי את התקנון, שבו כתוב שבאיכות רוב הוועדה הוא בלתי-מוגבל לגבי זמן הדיבור. אהבה עד סוף הישיבה, אחרת אבקש ממנו לחזור בו מדבריו.

יוסף לם (מפא"י):

אומרים לי כאן שאתה צודק, ואני מצטער.

פשעים ביצעו הממונים במחנות, לא רק הנאצים, אלא גם עוריהם, שהיו בעצמם אסירים במחנות. אבל אני יודע גם מקרים רבים, שאנשים כאלה, שהיו בעצמם נרדפים, עשו הכל כדי למנוע את ביצוע הפשעים. היו מקרים שונים "קאפו" צריך היה לעשות מעשה, שלפי דעתנו היה זה מעשה הויר לנאצים. כדי למנוע שכל האנשים שהיו תחת מרותו יסבלו חבית חמורות, העוללות לגרום למותם. אם בהדר שהי כיל מאה אנשים, נמצאו שני אנשים, למשל, שלא שמרו על הסדר — וזה קרה במקרים רבים — היתה סכנה שהממונה הנאצי, כראותו שלא נשמר הסדר בארץ נרדף או אלמוני, יוציא את כל מאת האנשים ויעמיד אותם יחפים במשך שעות רבות בחוק, בקור החורף שלמטה משבע-עשרה או שמונה-עשרה מעלות, או שיעניש את הבלוק בענשים חמורים אחרים, וכל זה מפני ששנים מן האסירים לא שמרו על הסדר. ואף אם כל יתר האסירים השתוללו לשמור על הסדר, לא הועילו במקרה כזה, כי המפר ידע להפר את הסדר בלי שיגלוהו בעוד מועד. והנה, בכגון זה לא היתה אפשרות אחרת אלא הטלת עונש דיסציפלינארי על מפר הסדר, כדי למנוע סכנת מוות מכל הקבוצה. וזוהי רק דוגמה אחת מרבות.

אריה שפטל (מפא"י):

מי הכריח את האנשים הללו לקבל על עצמם את התפקיד של "קאפו"?

יוסף לם (בשם הרוב בוועדת החוקה, חוק ומשפט):

שואלים עכשיו, מי הכריח את האדם להיות "קאפו". אני מודיע לכם, שהיו אנשים בתפקיד של "קאפו" לפי בקשתם ורצונם של האסירים. חבר-הכנסת אריה שפטל נתנסה אולי כמחנה זה או אחר, אבל אני יודע שהיו אסירים כאלה שמילאו את תפקיד קדוש בחור "קאפו" או בחור מפקח בלוק.

אך הצעת-החוק מכוונת לא רק ל"קאפו", אלא היא מכוונת גם לשחרר מאחריות פלילית אדם נרדף שהיה חבר ב"יודנראט", ועובדה זו בלבדה עדיין אינה מוכיחה שהיה פושע. שהרי ייתכן שאדם כזה עשה הכל כדי למנוע את ביצוע הפשעים, וכן ייתכן שיהיו דים מסוימים היו מעוניינים שאותו אדם יהיה חבר ה"יודנראט". והנה בא חבר-הכנסת ברייהודה ואומר שגם אם אדם כזה יוכיח שהוא מנע תוצאות חמורות, או שעשה את הכל כדי להקל את חומרת התוצאות — אין לשחררו מאחריות פלילית. אני עצמי הייתי מר"ח חק לכת והייתי מסתפק בחובת ההכחה חמורה פחות, אך רציתי שהחוק ירצה לכנסת בלי הסתייגויות, ומ"שום כך הסכמתי, שאם אדם נרדף יוכיח שעשה את אשר עשה מתוך איום מוות מידי — יש לשחרר אר"תו, אבל חבר-הכנסת ברייהודה אומר, שאדם כזה צריך שחוטב עליו החותמת של פושע, ועל זה הוויי כוח. הבעיה אינה כאן, אם אדם כזה יקבל עונש או לא; ישנם אנשים שלגביהם עצם ההרשעה, עצם העובדה שהם מוטבעים בחותמת של פושעים, עלולה להרוס את חייהם, ואין זה חשוב אם יקבלו עונש מאסר או לא יקבלו עונש בכלל. למרות העובדה שהי נרדף עשה את מעשיו מתוך איומים וכדי למנוע חר"צאות חמורות, וגם הצליח למנוע אותן, יתהלך בארץ

— חוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם (בורג, ברייהודה, לם, לביא) —

הי"ר י. בורג :

אני מעמיד להצבעה את הסתייגותו של חבר-הכנסת ברייהודה לסעיף 10.

הצבעה

בעד התיקון של חבר-הכנסת י. ברייהודה	לסעיף 10
—	19
נגד	— 24

התיקון של חבר-הכנסת י. ברייהודה לסעיף 10 לא נתקבל.

הי"ר י. בורג :

אני מעמיד להצבעה את סעיף 10 של החוק, כפי שהוצע על-ידי הוועדה.

הצבעה

סעיף 10 בנוסח הוועדה נתקבל.

ישראל ברייהודה (מפ"ם) :

לעומת הסתייגות הקודמת שנדחתה, אין בהסתייגות זו את אלא תיקון קטן. סעיף 11 דן לגבי מי ומתי אפשר להמתיק את הדין ולהקטין את העונש. לפי נוסח רוב הוועדה יוצא, שאפשר להמתיק את העונש גם לפי סעיף 16 בחוק הפלילי, הקובע: „מלבד אם פורש אחרת בחוק הזה לא תחול אחריות פלילית על פקיד משפטי בשל כל דבר שעשה, או שלא עשה, בשעת מילוי תפקידיו המשפטיים, ואפילו אם המעשה שנעשה עובר את גבול סמכותו המשפטית ואפילו אם חייב לעשות את המעשה אשר לא עשה“.

כלומר, לפי הסעיף הזה אפשר יהיה להמתיק גם דינו של אדם שהיה שופט בבית-משפט נאצי, לפי חוקי הנאצים, אני סבור, שאיש שהסכים להיות שלי-חו של „החוק הנאצי“, אפילו אם השתמש פעם אחת או שנים בסמכותו להקלת ענשו של אדם, אינו ראוי שימתיקו את דינו. איש כזה הוא שליח ישיר של הוטמאה, ומוחי הדל אינו תופס שום אפשרות של נקי מק הצדקתו והמתקת דינו.

אני מציע איפוא לקבל את התיקון שלי.

יוסף לם (בשם הרוב בוועדת החוקה, חוק ומשפט) :

כנסת נכבדה, זכור לכם שבשעת הקריאה הראשונה של חוק השמדת עם, לא הכניסה הממשלה את השופטים לסוג האנשים הנושאים באחריות פלילית למעשיהם. דוקא אני עמדתי על כך, שגם שופט שעור להשמדת עם ועזר לנאצים, חייב לשאת באחריות פלילית. אך אינני חושב ששופט כזה צריך לשאת באחריות פלילית גדולה יותר מאדם שציוו עליו לעשות את המעשה. הוועדה אינה מציעה לשחרר את השופט הנאצי, בין שהיה שופט יחיד ובין שהיה שופט שר שב בקולגיום נאצי, מאחריות פלילית. אולם הוועדה שקלה ואמרה: ייתכן מקרה שאפשר יהיה להוכיח, שהיה שופט כזה שעשה את הכל כדי להקל על הנאשם וגם השתדל למנוע פסקי-דין אכזריים. במקרה כזה חשכנו שיש צורך לתת לבית-המשפט את הסמכות להקל גם בענשם של השופטים.

שלמה לביא (מפא"י) :

האפשר לדעת מהו הסעיף?

יוסף לם (בשם הרוב בוועדת החוקה, חוק ומשפט) :

הסעיף אומר: „בקביעת ענשו של אדם שיצא חייב בדין על עבירה לפי חוק זה, יהיה בית-המשפט רשאי להביא בחשבון, כגורם להתמתק העונש, את הנסיבות הבאות:

(א) האדם עבר את העבירה בנסיבות, אשר אל-מלא סעיף 8, היו פוטרות אותו מאחריות פלילית או היו משמשות עילה למחילת העבירה והוא עשה כמי-טוב יכלתו, כדי להקל את חומרת התוצאות שנגרמו על-ידי העבירה;

(ב) העבירה נעברה מתוך כוונה למנוע, והיא עשויה היתה למנוע, תוצאות חמורות יותר מן התוצאות שנגרמו על-ידי העבירה;

אך אם היתה זו עבירה על-פי סעיף 1, לא יטיל בית-המשפט על העבריין עונש קל ממאסר של עשר שנים“.

לפי הסעיפים 16, 17, 18, ו-19 שבחוק הפלילי יש מקרים שאדם אינו נושא באחריות פלילית, אף אם המעשה שעשה מהווה פשע פלילי, למשל אם הנאשם עבר עבירה כדי להגן על עצמו, בתנאי שההגנה היתה בגבול המתקבל על הדעת, אמרנו שלגבי הנאצים ועוזריהם, איננו מקבלים את ההצדקה הזאת, והעברייניים ישאו באחריות פלילית, אף אם לפי הסעיפים הנ"ל צריך היה בית-המשפט לשחררם. אבל, למרות זה, חשבנו שמן הראוי להעניק לבית-המשפט את הסמכות להקל בענשו של עבריין כזה, שעשה את המעשה כדי להציל את עצמו, או להציל את חברו, או מתוך הכרת, ונוסף לכך עשה גם כמיטב יכלתו כדי להקל את חומרת התוצאות שנגרמו על-ידי העבירה שעבר, אחר-הכנסת ברייהודה מקבל את ההלכה הזאת כלפי כל הפושעים הנאצים ועוזריהם; אולם, הוא רוצה לנהוג באופן יוצא מן הכלל לגבי השופטים; אך הוועדה הגיעה לידי מסקנה, שיייתכן שגם שופט נמצא באותו מצב, שכדי להציל את עצמו, הסכים להיות שופט בבית-משפט, והוא עשה בבית-המשפט את הכל כדי להקל על הנאשם. לכן מציעים אנו לאפשר לבית-המשפט להקל בענשו, אני מבקש לקבל את הצעת רוב הוועדה ולדחות את הסתייגותו של חבר-הכנסת ברייהודה.

הי"ר י. בורג :

אני מעמיד להצבעה את הסתייגותו של חבר-הכנסת ברייהודה לסעיף 11.

הצבעה

בעד התיקון של חבר-הכנסת י. ברייהודה	לסעיף 11
—	18
נגד	— 21

התיקון של חבר-הכנסת י. ברייהודה לסעיף 11 לא נתקבל.

— חוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם (בורג) : חוק תקציב השירותים הדתיים היהודיים (תיקון) (בורג, רוזן, רוקח, פראי) —

ה צ ב ע ה
הסעיפים 12 — 17 נתקבלו.

היו"ר י. בורג :
אני מעמיד להצבעה את סעיף 11. כפי שהוצע עליידי הוועדה.

היו"ר י. בורג :
עכשיו נצביע על החוק כולו.

ה צ ב ע ה
סעיף 11 בנוסח הוועדה נתקבל.

ה צ ב ע ה
החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם תש"י — 1950, בנוסח הוועדה נתקבל.

היו"ר י. בורג :
אני מעמיד למנין את הסעיפים 12 עד 17. יעד ככלל, באין הסתייגויות להם.

ג. חוק תקציב השירותים הדתיים היהודיים (תיקון), תש"י—1950 *
(קריאה ראשונה)

הדתות ובמשרד המשפטים, אך לא סוכמה עדיין וגם לא יכולנו עדיין להביאה לממשלה.

היו"ר י. בורג :

בתנאים אלה אני מציע לתקן את הסעיף שקראתי לפניכם, האומר : „מועצה דתית לא תכהן יותר משנה אחת מיום פרסום חוק זה ברשומות“, מפני שהפרסום היה ב־17 באוגוסט 1949 ולפיכך יחדלו המועצות הדתיות לכהן ב־16 באוגוסט 1950, כלומר כעבור ימים אחדים.

אתמול החליטה הכנסת להעמיד על סדר־היום את החוק לתיקון פקודת העיריות. מתוך התחשבות מסוֹי יימת אני מעמיד קודם על סדר־היום את חוק תקציב השירותים הדתיים היהודיים (תיקון). תש"י — 1950. רשות־הדיבור לשר־המשפטים.

ישראל רוקח (חציונים הכלליים) :

שר־המשפטים פ. רוזן :

לפי התאריך העברי כבר עבר הזמן, זה היה בט"ו באב. (קריאה) : לפי התאריך העברי זה היה בכ"ב באב.

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה, אני מבין, ששר־הדתות אינו מרגיש את עצמו טוב ביותר ולכן הנני ממלא את מקומו בהביא לפניכם את החוק לתקציב השירותים הדתיים היהודיים (תיקון), תש"י — 1950. החוק הוא קצר ביותר : „חוק תקציב השירותים הדתיים היהודיים, תש"י — 1949 יתוקן כך :

שר־המשפטים פ. רוזן :

על־כ־פנים, הממשלה מבקשת שהות, ומציעה, להאריך את התקופה עד ל־31 במארס 1951, כ"ג באדר ב' תש"א. אני מבקש להעביר את החוק לוועדה.

בסעיף 3, במקום סעיף־קטן ה' יבוא סעיף־קטן זה : (ה) כהונתה של מועצה דתית תיתם לא יאוחר מיום כ"ג באדר תש"א — דומני שהכוונה לאדר ב' — (31 במארס 1951).“

היו"ר י. בורג :

נקבע 10 דקות לכל משתתף בוויכוח. אני מבקש שבעת חברי־הכנסת פראי ידבר, ימציאו לי חברי־הכנסת הרוצים להשתתף בוויכוח פתק, שיכיל את הודעתם על כך, בגמר דבריו של חברי־הכנסת פראי אסגור את רשימת הנואמים.

לפני שנה בערך נתקבל בכנסת חוק השירותים הדתיים, שהסדיר את שאלת תקציב השירותים הדתיים והטיל על המדינה להשתתף בולק מסויים מתקציבים אלה. כן קבע החוק, שמועצה דתית לא תכהן יותר משנה אחת מיום פרסום חוק זה ברשומות. אגב דיון בחוק התנהל ויכוח ונתעוררה השאלה, מהי מועצה דתית, מהו הבסיס החוקי שלה ומי כחר בה. אז אמר שר־הדתות, שישתדל להביא בזמן קצר לכנסת חוק שיתן תשובה לכל השאלות האלה, שיקבע את תפקידן של המועצות הדתיות, את סמכויותיהן, ואופן בחירתן.

אליעזר פראי (מפ"ם) :

כנסת נכבדה. לפני שנה, בשעת הדיון על חוק תקציב השירותים הדתיים, נשמעו קולות מכל הצדדים שאין להגיש הצעת־חוק שהיא פגומה מיסודה, כלומר שאינה קובעת כיצד ייבחרו המועצות הדתיות, אותה שעה עמד בכנסת שר־הדתות הרב מימון — זה היה ב־6 ביולי 1949 — ואמר : „אני מבטיח, שאם ירצה השם, בעוד מספר שבועות נביא לפני הכנסת חוק בדבר הרכב המועצות הדתיות, מי בוחר בהן ואיך יהיה הרכבן“. דבריו אלה של שר־הדתות הרב מימון הכילו הסתייגות־מהם. הוא אמר : „אם ירצה השם“, אבל במשך דבריו נפלה הסתייגות הזאת, והיא הודיע : „אני אומר שסעיף זה (זאת אומרת, כיצד ייבחרו המועצות הדתיות), יסודר עליידי חוק מיוחד שנביאו לכנסת בעוד שנים שלושה שבועות“. (קריאה מספספס לי החזית הדתית : ההס

המועצה הדתית הוגדרה בחוק השירותים הדתיים כך : „מועצה דתית — פירושה : במקום בו קיימת ביום פרסום חוק זה ברשומות מועצה כמשמעותה בתקנה 26 לתקנות כנסת־ישראל, או גוף, או אדם הממלא, בהסכמת שר־הדתות או בהסכמת הרשות המקומית, את התפקידים הנזכרים באותה תקנה — אותה מועצה, או אותו גוף, או אדם“, וכי, הגדרות אלה מראות, שהכוונה היתה למועצות הדתיות שקיבלנו כאילו בירושה מתקופת המאנדאט.

אני מצטער, שעדיין לא עלה בידי הממשלה לסכם את חוק המועצות הדתיות, מתברר, שמעשה חיקוק זה הוא קשה בהרבה ומסובך בהרבה משתיארנו לעצמנו לפני שנה. הצעת־חוק זו נמצאת עכשיו בדיון במשרד־

(* ראה בספחות.

היו"ר ל. בורג :

אני סוגר את רשימת הנואמים. שבעה חברי הכנסת נרשמו.

רשות-הדיבור לחבר-הכנסת ז'בוטינסקי, ואחריו לחבר-הכנסת הכרמלי.

ערי ז'בוטינסקי (תנועת החרות) :

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, משני טעמים מתנגד אני לחוק זה, אולם ברצוני להקדים לדברי את ההערה שאני מדבר בשמי הפרטי ולא בשם סיעתי, כיון שרוב סיעתי אינו מסכים לדעותי בנוגע להפרדה בין המדינה לדת.

הטעם הראשון להתנגדותי לחוק הנוכחי הוא, שהממשלה נוהגת מדי פעם בפעם להביא לפנינו שב"ר-חוק, שמטרתם להאריך את סמכותם של חוקים זמניים. דבר זה נעשה גם מתוך כך, שהממשלה עדיין לא מצאה אפשרות לעיין בחוקים האלה ולהביא לפנינו עבודה מושלמת, וגם כדי לחסות על הקרע הקיים בתוך הקואליציה, קרע בין שני השותפים של המשרד הסוציאלי-תיאוקראטי, שבשלטונו אנו חיים. הקרע הזה מונע את הממשלה מלהביא לפנינו חוקים ברורים בנוגע לסדר הענינים הקשורים בדת, ולכן מציעים לנו מדי פעם להעריך הסדרים זמניים.

אני מתנגד לעצם החוק, כיון שאני מתנגד לכך, שהכנסת הזאת תחליט על תקציבים לדתות, וביחוד — ואולי לא ביוזום — לדת היהודית, עלידי שמוסרים לידי הכנסת הזאת את הסמכות לאשר או לא לאשר תקציבים למוסדות דת, נותנים שלטון על מוסדות הדת לאנשים שאין להם שום ענין לדת. נותנים לחבר-הכנסת וילנר את הרשות להביע את דעתו בענין זה. היום הוא יושב במיעוט — ואני מקווה שימשיך לשבת במיעוט — אבל מחר יכול הצד האנטי-דתי בכנסת הזאת לקבל רוב, ואז יחליטו את אשר יחליטו בענין גי' הדת היהודית. אני סבור, שלמען כבוד הדת וכבוד המדינה כאחד יש לקבוע באופן ברור, שקיימת הפרדה בין המדינה לבין הדת. מסיבה זו מחייב אני, למשל, את תכנית הסנהדרין, אני סבור שהסנהדרין, שיש להקים אותה, הוא המוסד שצריך לקבוע בעניני דת, הוא שצריך לקבוע תקציבים לדת, ולא הכנסת הזאת, שיושבים בה אנשים אשר יחסם לדת ידוע לכולנו. אני חושב שתקציבים לשירותים דתיים שונים צריכים לבוא מתוך מסים המוטלים על בני-הדתות הללו בלבד. על פרטי סדרי המסים הללו אפשר יהיה לדון בהזדמנות אחרת; כעת זמני קצר, אולם אני משוכנע, שאין זה ענינה של המדינה לאמור למוסדות דת : כך וכך תוציאו וכך וכך לא תוציאו.

ברצוני להוסיף, שיש בבית הזה, וגם בין חברי אני, אי-הבנה בנוגע ליחסי אל שאלות הדת. אני סבור שיש לדת היהודית תפקידים, תפקידים גדולים וחשובים ביותר, ביחוד עכשיו, כשלמדינה ולעם ישראל יש אפשרות לתכנן תכניות גדולות ולהוציאן לפועל. אני מאמין שמתפקיד הדת היהודית הוא לייעד את העולם. אני חושב שתפקיד הדת אינו לייעד את מוסדות מדינת-ישראל, אלא להביא את האידיאה של היהדות והמוסר היהודי לעולם כולו. אך אין זה תפקידו של המוסד, שאנו כולנו יש לנו הכבוד להיות

תייגות חלה גם על דבר זה. מאז עברה שנה ומעלה, והנה לא היתה שהות לממשלה — ולשר-הדתות שהתחייב לכך — להביא לנו את החוק הזה.

באותו זמן נשמעה עוד קובלנה אחת : כיצד יכולה הממשלה להפלות בין הדתות בישראל ; למה מביא שר הדתות רק חוק להסדר השירותים הדתיים היהודיים ? מה יהיה על שאר הדתות ? גם אז הודיע שר-הדתות, שכעבור זמן קצר תובא הצעת חוק להסדר שירותי שאר הדתות. הבטחה זו, התחייבות זו, לא קיימה. ההפליה כענין זה עומדת בעינה. אין דאגה שווה לשירותים הדתיים היהודיים ולשירותים של שאר הדתות.

בינתיים אנו עדים לכך, שבשטח סיפוק הצרכים הדתיים קיימת שרירות גמורה.

הנה מינה שר-הדתות מועצה דתית ליד תל-מונד, בלי להתייעץ עם המועצה האזורית. הוא כפה את המועצה הזאת למעלה, ולפי ידיעותי, הריהו מתכונן להטיל מועצות דתיות כאלה גם על מועצות אזוריות אחרות. ומעניין כיצד הרכיב את המועצה בתל-מונד : היא הורכבה מאדם ששימש שוחט עוד מימי ועד הגוש, וממספר זקנים, הוריי תושבים. המועצה האזורית והיושבים לא נשאלו כלל לדעתם. כך מתנהלים הענינים.

ועוד עובדה אחת : היה בינתיים דיון בעיריית ירושלים על התקציב של המועצה הדתית. מועצת העירייה כולה — על-כ-פנים רובה — הגיעה לידי מסקנה שהתקציב שהוגש על-ידי המועצה הדתית הוא מנופח. למשל, בתקציב הזה הגדילו את משכרו של הפקידים ב-30%, ואיש אינו יודע מה תפקידם של הפקידים האלה, הגדילו את מספר השוחטים מ-28 ל-48, אף-על-פי שלמעשה אין שחיטה, כי מה קבל בעיקר בשר קפוא. כן הוגדלו מספר המורים מ-20 ל-46.

למעשה אין כל פיקוח על הוצאות של המועצות הדתיות. גם בחוק זה, שאושר בשעתו, נקבעה רק חלוקה בהוצאות : שליש תסכה הממשלה, ושני שלישים יושלמו על-ידי המועצות הדתיות. נשאלת השאלה : מה דין ההכנסות, מדוע אין פיקוח על ההכנסות והישוב ? מדוע לא יבדקו הרשויות המקומיות את הדבר הזה ?

שר-הדתות הבטיח הסדר חוקי קבוע לשירותים הדתיים, אך הסדר כזה איננו. בינתיים נשתררה הפקרות, ישנם מעשי כפיה לגבי אורחים שאינם נזקקים לשירותים דתיים. ישנה פגיעה במצפון, מטילים הוצאות לשירותים דתיים על רובו של הישוב שאינו דתי.

אם רוב הכנסת נתן אישור לחוק פגום זה לפני שנה, הרי עשה את הדבר על סמך התחייבותו של שר-הדתות, התחייבות שניתנה בשם הממשלה, שהדבר יתוקן. משום כך גם נתקבל הסייג שמועצה דתית לא תוכל לכהן למעלה משנה. משרד-הדתות קיבל את הסייג הזה; במשך השנה הזאת היתה לו אפשרות להכין את החוק ולהגישו לאישור, מדוע לא עשה כן ?

הצעתנו היא, להחזיר את החוק לממשלה, כדי שתביא הצעה שלמה להסדר השירותים הדתיים.

אנא, חבר ז'בוטינסקי הנכבד, השארינא את המכצע הזה לימים יבואו, לבניך ולבני בניך אחריו, ואולי, אם הדור הזה יהיה כולו חייב, תזכה גם אתה להשתתף בהוצאתו לפועל, ומדינתנו הצעירה, בת השנת חים, תמשיך לצעוד בדרכה המיוחדת עוד זמן-מה, מתוך הבנה בעניינים רבים ושונים, ובכללם בעניינים רוחניים, דעות והשקפות עולם. אולם אם בכל זאת ירצה הרב מימון להקים סנהדרין בישראל, סבורני שלא יוכל להקים אותה בישראל בלי חוק מיוחד שיאשר עליידי הכנסת.

זה בנוגע לעתיד הרחוק והקרוב — ומה עכ"ש? בשאלת המועצות הדתיות הקיימות, אם כי לא בכל עיר ואיזור הן קיימות לפי אותה מתכונת, ביחס אליהן ברצוני להעיר מספר הערות. ראשית: הן נתנו אי-אפשר שבמצב של נבחריהן-מונדי הן לא יחול שינוי כל שהוא. שנית: אינן יודעו המיד בדיוק, מי הם חברי המועצה הדתית בפועל, ואם נתמנו חברים אחרים במקום הנפטרים ז"ל, ומי מינה את ההדשים. ועוד: מדוע מספר חברי המועצה הדתית הוא כזה ולא אחר? והאם זכרו את העולים וצירפו מביניהם? והאם ימשיכו למנות את הנבחרים לפי הצעת משרד הרבנות מבין אנשי הדת המובהקים בלבד, כפי שהיה נהוג עד כה, בלי חוות-ידעת ממשית של הציבור הרחב? ומה יהיה אם ירצו לבטל את שיטת המינויים, וירצו לקיים בחירות למועצות הדתיות. האם יזכות זו תינתן לכל הציבור, או רק לציבור הדתי בלבד?

הנה למשל התעוררה בירושלים בשנה זו שארית הברכה קדישא, או יותר נכון: שאלת הקבורה העירייה, שהיא יורשת הקהילה במובן זה, החליטה, ובצדק, שכל העניינים הכספיים של הקבורה יתנהלו עליידי העירייה, מתוך הנהגה שגם להבא יהיו כל העניינים המסורתיים בהלכות קבורה, המקודשים בישראל והשונים ומיוחדים בימנם במידת-מה בירושלים, נתונים למרותה של המועצה הדתית. נכון שהקהילה בירושלים, שהייתי חבר בהלהתה במשך שנים, ואשר יסדה את חברה קדישא בעזרתם של אנשי הציבור, לא היה סיפק בידה לפתור את השאלה הזאת בשלמות. אבל ברור לי הדבר, ובוה לא קיים ולא יכול להיות קיים שום ספק, שכיוונה ודרכה של הקהילה לא היו יכולים להיות שונים מן הכיוון והדרך שנקטה העירייה השנה. ועוד, רבותי הנכבדים, אתם חייבים לזכור שהמדובר כאן בחברה קדישא בירושלים, שכל יהודי דתי וגם לא דתי משתוקק להניח מעט מעט מעט מתחת לראשו, אם לא זכה להיקבר בה אחרי אריכות ימים ושנים. לצערנו נוצל רגש זה, ולא תמיד בטח רה, עליידי גבאי ירושלים ואמרכליה מכל העדות, עד הלילו הקודש ממש. וכידוע, הגבאים למיניהם זיכו את ירושלים כחיי כפול חיי חברות קדישא, שהם נסומיהן לא היו זעירות. זכורני שנתעוררה פעם גם שאלה נכבדה מאד: היכן יניח צדיק ספרדי נכבד את ראשו? הייקבר בין אחיו הספרדים או בין סתם יהודים? ואם בין ספרדים — מדוע לא להגיע עד המקור והשורש, עד בית-הקברות של העולים, לפי ארץ המוצא?

בוודאי ידוע גם לאלה מבינינו שהם חובבי ירושלים, אינו מהפכה חוללה חברה קדישא זו, שהוקמה

הברים בו — הכנסת של מדינת-ישראל — אלא זהו תפקידה של הסנהדרין, ובינתיים עד שהסנהדרין תקום, מתנגד אני לכך, שהכנסת הזאת תאשר הקצבות למוסדות דת.

אליהו הכרמלי (מפא"י):

רבותי, חברי-הכנסת, זכור לכולנו, שארגון הקהילות בישראל היה מבוסס על חוק העדות הדתיות משנת 1927, ושעל יסוד חוק זה, אחרי שקלא וטריא ודין ודברים ממושכים, הוקמה המועצות הדתיות על-יד משרדי הרבנות ועודי הקהילות במקום ועדות השחיטה. ואף על פי שהיה קשה לקבוע בדיוק מי היה זכאי להימנות בין חברי המועצות הדתיות ומי לא, היה מי שהחליט שזכות זו מגיע רק לאנשי מסורת ודת ושומרי מצוות בלבד, והיה מי שתבע שכן חברי המועצות הדתיות יוכלו להימנות גם נבחר הקהילות ובא-יכוח הציבור, שלפחות יש להם יחס חיובי לדת. נמצאה הדרך לפשרה ולפיה נהגנו במשך שנים, הרבנים מציעים מספר כפול של מועדים ממספר חברי המועצה הדתית למעשה, וועד הקהילה בוחר מבין המועמדים את מחציתם, ידוע ביודאי שלא בכל מקום נקטו באותה שיטה. התפשרנו בכל זאת, כי ידענו כולנו כמה נכבד והשוב מוסד כזה בחיי העם, כיחוד אם נזכור, שהיו רבנים בירושלים שהחרימו את הכנסת ואת הוועד הלאומי, נעריך עוד יותר את הפשרה שנתקבלה דווקא עליידי הציבור בכללו. מדבריו של חברי-הכנסת ז'בוטינסקי מסתבר, שהיה רוצה שפירודו בין הדת והמדינה, ושהמבצע הזה יחול מיד. וכן היה רוצה שתקום סנהדרין בישראל. בוודאי, בענין הקמת הסנהדרין יתמוך בחבר ז'בוטינסקי הרב מימון, ולא מטעמי הפחדה חלילה... אולם שוכח מר ז'בוטינסקי, שאף-על-פי שהסנהדרין בישראל לא היתה מוסד מחוקק במלוא משמעותו של מושג זה, ורוא היתה בעיקר בית-דין ומחולקת לשתיים — לסנהדרין גדולה ולסנהדרין קטנה — בכל זאת דברה היה כחוק. וכשסנהדרין היתה קיימת בימי קדם, היא בלבד היתה קיימת. כיום ישנה „כנסת". האומנם מלכות אחת לא תגע בחברתה? וכשחברת-הכנסת הנכבד מר ז'בוטינסקי מרחיק ראות ומשתוקק להפרדה מיידית, האם הוא מתאר לו את המשטר המיוחד שישורר בישראל בגלל זה? כשמצד אחד, האזרחים, כמובן האזרחים היהודים, יחיו לפי החוקים שתקבע או תתקן ותתקין הסנהדרין נבחרת דתית, והיהודים שאינם דתיים לפי דעתם והכרתם, יחייב אותם רק מה שתורה הכנסת על-ידי חוקיה, צויה ותקנותיה — האם הוא מדמה לעצמו ששלום ושלווה ישירו בישראל לפי משטר זה? האומנם כך יהיה ולא אחרת — הכנסת לא תגע בענייני הדת, והסנהדרין תסתגר לה במסגרת הדתית ולא תחרוג ממנה? ולמשל, האם בשאלת השבת לא עלול לקרות שהסנהדרין תקבע הלכה שונה מהחוק שתחייב קק הכנסת, אשר יהיה שונה מהלכת הסנהדרין, ברצונה להתחשב במידת-מה עם החיים המתהווים בארץ ודרכיהם המיוחדים? ולפי זה, האם לא עלול לקרות שהיהו לנו לא רק חוקים שתיקים מדורי דורות, אלא גם חוקים חדישים שבחדישים, שיהיו שונים אלה מאלה וגם חייבים להתקיים אלה ליד אלה, אם כן,

בעניני דת, נזכור את הדתות האחרות בישראל גם בהפליית לטובה, והזיכוח על חוק הנהלת גיל הני- שואין בכנסת כבר הוכיח, כמה אנו מסוגלים להביא בחשבון מנהגים מקודשים אצל כל הדתות, ולשם הבירור ראינו אפילו צורך לדחות את ההצעה על החוק.

חנן רובין (מפ"ם):

כנסת נכבדה, נושא זה, שבו אנו עוסקים כעת, הוא נושא בעל חשיבות לא קטנה, חוקים, "קטנים", שיש בהם לא יותר מאשר הארכת תוקף, חוקים טכניים כביכול, קובעים אצלנו לפעמים לא במעט, ובמקרה הנדון — יותר מאשר גורלה של מועצה דתית פלוגנית-אלמונית כמקום זה או אחר, חוקים מסוג זה עשויים ליצור עובדות, תקדימים, הם עשויים לציין ברור מה יהיו פני הדברים, וזה — בלי דיון עקרוני כללי.

כפי שאמרתי קודם, חוק זה עוסק במוסד אנונימי — המועצה הדתית, זהו מוסד שאיש אינו יודע בדיוק כיצד הוא מורכב, מתי הורכב, פרט לדבר אחד: שרהדתות מאשר, או יכול למנות מועצות כאלה במקומות שלא היו בהם מועצות דתיות, פירוש הדבר, פרט לגושפנקה האחרונה הניתנת על-ידי שרהדתות, שורת אנארכיה מוחלטת לגבי אופי המוסד הזה וסדרי הרכבתו והרכבו.

חברה-הכנסת הכרמלי כבר דיכר על ענין זה, ואין ברצוני לחזור על דבריו, אוסיף רק שנתברר למעלה מכל ספק, שעל המועצות הדתיות אין שום פיקוח; הרכבן הוא חד צדדי ואפילו חוגים דתיים מסויימים מתאוננים על קיפוחם ונישולם ממוסד זה במקומות שונים. במועצות הדתיות שלטים כאוות-נפשם אנשים בלתי-יודעים ובלתי-נבחרים על סכומי-כסף ניכרים למדי. זהו כסף ציבורי, שאין עליו פיקוח כל שהוא, או הבהטת השפעה כל שהיא מטעם הרשות המקומית, וזוהי המציאות.

ידוע שנוסף על המועצות הדתיות הקיימות, גם כשאין צורך בכך, ישנן מגמות להטיל מועצות דתיות נוספות, וכל זה מסור בידי השר, לאור זה יש צורך להגיד נעת באופן ברור לגמרי: אי-אפשר למי תוח את סכלנות הציבור יתר על המידה, ידוע שרוב הישוב, ואני מעז לומר הרוב הגדול של הישוב, אינו רוצה באותם החוקים הנקראים, "חוקי אישות", המטילים על האזרח מוסדות שיפוט וחוקים שאינם לפי רוחו, לפי טעמו ולפי תפיסת עולמו.

ישנה כאן מגמה ברורה להנציח בלא דין ובלא דיון, מוסדות שאבד עליהם הכלח, אך לא די בזה: מוסדות אובליגטוריים אלה מוטגרים בידי אדמ"י ניסטראציה בלתי-מוכשרת, המשמשת מנופול-לחור גים מצומצמים ביותר, שאין עליהם שום פיקוח, אנשי המנופול הזה שלטים על סכומי-כסף ניכרים ומטיילים את עול המימון על הציבור כולו.

לפני זמן-מה היה לי הכבוד להציע מטעם מפ"ג לת-הפרועלים המאוחדת בכנסת, דיון על הסדרים בבתי-המשפט הרבניים, הצעתי זו באה על-יסוד עובדי דת הידועות בוודאי לרבים מחברי הבית הזה, וגם לשרהדתות, ניתנה לנו אז תשובה מריגעה ששרי

עלידי קהילת ירושלים, היא עשתה גדולות בכל המובנים ולא רק בסדריה ובהנהלת עניניה הכספיים — ואל נא נזלזל גיה בזה — אלא היא גם הצליחה בכך, שלא בלבד שהודים יהיו יחד, אלא שגם ייקברו בחלקם ביחד, בבוא עתם, ושלא תבדיל עוד גדר בין בתי-קברות אחד למשנהו, כשמאחורי כל גדר טמון ממש אוצר בלום, והנה באה לה המועצה הדתית בירושלים ותובעת לעצמה, ורק לעצמה, הנהלת הענינים הכספיים והמסורתיים כאחד, וזה מבלי לשר- אול את דעת הציבור, שאישיו טרחו יעמלו בהקמת המוסד וביסוסו, אני סובר שכדי שהמועצה הדתית לא תסור להבא מן הדרך שסללו לה מייסדיה, וכדי שפעולותיה ישקפו את דעת הציבור, ורא צריכה להיות מוקמת על-ידי מועצת העיריה ומורכבת כמהכונה, תה, וכן צריך שיחולו בה גם חילופי-גברי, כל אימת שמתקיימות בחירות למועצת-העיריה.

אדוני הרב מימון, אני מכין את מצבך העדין במובן זה, וכן איני יכול להתעלם מן הספקות המתעוררות אצלך: מן ייבחרו בעיריה זו או אחרת למועצת-העיריה למועצה הדתית כאחד, אנשים שאין להם אפילו יחס חיובי לדת, סבורני, רבי, שאצדק אם אעיר, שאין מה לחשוש בנדון זה, ושכל מועצת-עיריה תדע להתאים את האנשים אל התפקיד וגם הנבחרים ידעו להתאים את עצמם לתפקידם, ומה שחשוב יותר הוא — השפעת הגומלין שתשרור בנדון זה תהיה לברכה למועצת-העיריה למועצה הדתית כאחד, אם בדרך זו נלך, לא יהיה צורך, לפי דעתי, בהצעה מיוחדת ובחוק מיוחד למועצות הדתיות, הנה, בעוד מספר חדשים יחדשו מועצות העיריות את נציגיהן על-ידי בחירות, ומכתכותן אפשר יהיה להקים על-ידן את המועצות הדתיות.

ולבסוף, ברשותכם רבותי, מלים אחדות לחברי הכנסת פראי, האומנם קיימת בישראל, כדברייך, מר פראי, הפליה בין הדתות? לצערי, אני מחויב לקבוע, על יסוד דברייך בלבד, שכנראה אינך קורא את חוזרי משרד-הדתות הנשליחים אלינו מדי פעם בפעם, כי, אילו קראת, היית נוכח כמה משתפר המצב במובן זה מדי חודש בחודש וכמה המוסלמית והדרוזית כאחד. ידוע לי המצב ששרר בימי התורכים, גם המצב בזמן הבריטים לא נעלם ממני, ולא כל שכן המצב כיום, ואני אומר לך בכל האחריות, שמעולם לא היו כל כך הרבה איממים, קאדים, מואזינים, נושאי-מש"רות ומקבלי-משכורות מהשלטונות, כמספרם כיום בישראל, איעצך איפוא, לעיין בשובך לביתך בחוזרי רים המופנים לעדה המוסלמית והדרוזית, אם הם עוד שמורים אצלך, כדי שתזיכח שאין שום הפליה בישראל בעניני דת, ושאדרכא ואדרכא — לא רק שמצוריים כהנדידת במידה מספיקה בעדה המוסלמית, אלא הם גם נתונים להדרכה יעילה.

ואשר לדת הנוצרית, ידוע בוודאי גם לך, שכאן הענין מסובך קצת יותר, עדיין קשה הטיפול בענין זה, ודרושה זהירות רבה, אבל כטוהני, שגם על כך נתגבר במשך הזמן, והתיקון השלם בוא יבוא, ועוד: אני גם מקווה, שמדינתנו הצעירה תהיה אחת המדינות הראשונות, שבה לא תשרור שום הפליה דתית, וששיוון גמור והחלטי בכל המובנים, וגם במובן הדתי, ישרור בה, כי אנו, שסבלנו לרוב מהפליה לרעה

כל קשר עם העניינים הדתיים, אפילו בעניני אישות; ועד כדי כך מעבירה אותו השנאה על דע' תו, שהוא בא כאילו להגן על אגודת ישראל, על שאינה מיוצגת בתוך המועצה הדתית.

אולם, רבותי, לא על הטון והצורה אעמוד כאן, אפי' דברים אלה מצערים ומכאיבים מאד; אלא בעיקר יש להצטער על השנאה, את השנאה הזאת יכול להכיר כראוי רק מי שחי במחיצתה וחזה אותה מבשרו, כגון רבי עקיבא שאמר, "כשהייתי עם הארץ, הייתי אומר, מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו...". ישנה כאן שנאה עמוקה, ואני מצטער עליה מאד.

לעצם הענין, מדברים על מוסדות אנונימיים, מר' עצות דתיות, בלי פיקוח ובלו ביקורת ציבורית. רב'ר' תי, איך אתם מרשים לעצמכם לדבר כך מעל במת הבית הגבוה הזה? המועצות הדתיות הקיימות הן חוקיות, לא פחות בכל אופן מהרשויות המקומיות. אני מתפלל על חברנו הנכבד הכרמלי שהיה חבר בוועד־הקהילה ושכח הכל, המועצות האלה נבחרו לפי חוקת כנסת ישראל, שעדיין לא בוטלה. לפי חוקה זו נבחרה המועצה הדתית בירושלים, חברי־הכנסת הכרמלי. כך הוא סדר הבחירה, לא רק בירושלים אלא בכל הארץ — שהרבנות היתה מציעה מספר כפול, והרשות המקומית היתה בוחרת את מספר החברים המתאים. מה שאין כן בעיריית ירושלים, שרוב חברי ריה אינם נבחרים אלא נספחים.

המועצה הדתית בירושלים נתונה לפיקוח מוסד ציבורי; אבל, לא ערב, לא נעים ולא נוח לכם המר'ר' סד הציבורי הזה, אולם הממשלה והכנסת מכירים במוסד הציבורי הזה, את משרד־הדתות. יחד עם זה נתונה המועצה הדתית לפיקוח העירייה; התקציב שלה לא אושר כל זמן שהעירייה לא אישרה אותו. לדבר מחוסר ידיעה, רק כדי לנגח, מכיון שיש כאן המלה "דת" — דבר זה אינו נכון ואינו יפה.

מכיון שחברי־הכנסת הכרמלי נגע כענין "חברה קדישא", רוצה אני לשאול: מי לחם לכך, שאן, בירושלים, תהיה חברה־קדישא אחת? אתה, חברי־הכנסת הכרמלי, בתור חברי־הוועד שלה, יודע זאת. המועצה הדתית לחמה לאחדות כל העדות בתוך ירושלים, ומדוע, אם כן, מרשה אתה לעצמך לומר, שהמועצה הדתית מונעת את האיחוד, בעוד שהיא לחמה לה וביצעה אותה. היא לחמה רק נגד זה, שהסמכות תימסר לרשות חילונית, ונגד זה היא תמשיך את מל'־חמתה — כמוכן מלחמה הוגנת, מלחמה בדרכים כש'־רות.

עכשיו אעבור לענין שבו נגע חברי־הכנסת פ'ר'ר' אי. שר'הדתות הבטיח בשעתו, שבמשך ששה שבועות יגישו חוקה בדבר המועצות הדתיות; בעיקר ייקבע בחוקה, כיצד יש לבחור במועצות הדתיות, ובצדק להכיר בדבריו הקצרים שר'המשפטים, שהע' סוקים בדבר לא חשבו ולא תיארו לעצמם מקודם, שהענין הוא כה מסובך. לפנינו כאן שאלה רצינית מאד. המועצה הדתית צריכה לטפל בעניינים דתיים. חברי־הכנסת רובין ופראי אמרו בעצמם, שהם אינם שייכים לנזקקים לכך, וכי אפשר למסור עניינים דתיים למתנגדי הדת? ולא רק לאלה שאין להם זיקה לדת, אלא גם לכאלה המתנגדים לדת התנגדות עק'־

הדתות מעוניין בהסרת כל הופעה שלילית שבאה לידי גילוי בבתי־הדין הרבניים, ושהוא מעוניין בבירור בכ'־נסת ובהסדר חוקי. נאמר לנו שישנה ועדת־חקירה. מה התברר? ועדת־החקירה לא פירסמה את הדין והשכון שלה. הציבור לא שמע, מה היו תוצאות הח'־קירה על אי־הסדרים בבתי־המשפט הרבניים, שמטי'־לים צל על הגינות השיפוט ועל הנוהל בתוך חלק מבתי־דין אלה.

לא שמענו על תוצאות החקירה. שר'הדתות לא מסר לנו דין־וחשבון על כך, הדין הכללי לא הת'־קיים. אולם בא חוק כזה, חוק קטן של שתיים שלוש שורות, שלפיו רוצים להאריך את סמכותן של המו'־עצות הדתיות לעוד שמונה חדשים.

אני חושב שאין זה מקרה, שהממשלה לא הס'־פיקה להסדיר את הדברים האלה במשך השנה, להביא לנו הצעת־חוק ולקבוע עמדה. אני גם מתחיל לחשוב שהחלק הדתי, או יותר נכון, נציגי המפלגות הדת'־יות בממשלה, דואק הם אינם מעוניינים בהבאת הד'־ברים האלה לכנסת. חוששני שיש להם ענין להשאיר את המצב בערפל, כביכול, ולקבוע עליידי כך עוב'־דה אחר עובדה, שפירושו — כפייה דתית מלמעלה על חוגים רחבים של הישוב.

ברוצני להזהיר בשקט, אך בכל הרצינות: הי'־שוב החילוני לא יסבול כפייה דתית, ולא יכנע למש'־טר שיכפה עליו חוקים, שלדעתו אין להם מקום והם מנוגדים לרצונו. הישוב החילוני לא יסבול להבא שיתקיימו מוסדות אנונימיים בלתי מבוקרים שיש'־טו, על חשבון הציבור, על סכומי־כסף ניכרים לצד'־כים דתיים שונים, בלי שמישהו יהיה חייב למסור דין־וחשבון כלשהו בפני מוסד ציבורי. הישוב החי'־לוני לא ישלים עם זה, שיהיה כאן מונופול לחוגים מסויימים — מתוך הטענה שהם גופים דתיים או גורמים לחוגים דתיים — על קביעת פקידות וקביעת משרות, ועל שליטה בכספים, באדמיניסטרציה וענ'־ינים לא להם.

כפי שאמר חברי, חברי־הכנסת פראי: אנו תוב'־עים להחזיר את הקאריקטורה הזאת של החוק -- לממשלה.

היו"ר י. בורג:

אינני יודע אם הביטוי "קאריקטורה" לגבי חוק הוא פארלאמנטארי. נצטרך פעם לברר מהם ביטויים בלתי־פארלאמנטאריים.

לחבריה־הכנסת המגדילים כעת את האוכלוסיה של האולם, אני מודיע שהודעתי על מתחת קו מתחת לשמות האנשים שנרשמו לוויכוח.

רשות־הדיבור לחבריה־הכנסת שאג, ואחריו — לחבריה־הכנסת רוקח.

אברהם חיים שאג (החית הרחיק המאוחרת):

כנסת נכבדה, בשעה שהובאה הצעת־החוק זו, תיארת לעצמי שיצאו מלמחמה ויתעררו היצרים נגד החוק, מכיון שהוא קשור בעניינים דתיים. אני מוכרח להעיר לחברי־הכנסת רובין, לא רק על הבי'־טוי האחרון, אלא על כל ההגדרה שלו. הוא הצהיר בדבריו, שהחלק הגדול ביותר של הישוב בארץ אין לו

ברתי עם שר־הדתות ולא שמעתי ממנו הסבר, אבל אני מניח, שהממשלה כולה מרגישה את עצמה אח־ראית לכך, מפני שידוע לחברי הממשלה, שהעיכוב להגשת הצעת־החוק לא כא מצד משרד־הדתות, אנו בעד הארכת תוקף החוק הזה. אחר־כך תובא בפני הכנסת חוקה, ואז יוכל כל אחד להביע את דעתו — ואני מקווה, בפהות שנהא — לענין הנדון.

ישראל רוקח (הציננים הכלליים) :

כנסת נכבדה, כנראה עוד לא הגיעה השעה לזי"י כזה יסודי על היחסים בין המדינה ובין השירותים הדתיים. בכל זאת יש דברים שאי־אפשר להשהותם ללא גבול. אני מבין שעיקר השאלה נוגעת לחוקת היסוד של המדינה, וכאשר חברי ואני הצבענו בעד התחלת עיבוד החוקה, התכוונו לזה שידונו על יח־סיים אלה. אני מצטער צער רב שהחזית הדתית חש־בה, שאפשר להרויח זמן, ולא הסכימה להכנת חר־קת־המדינה, שבה ניתן לכלול את יסודות הדת. בינ־תיים עבר זמן, הדברים הושהו, ואני חושב שהיתה זו טעות מצדם. אני הייתי מוכן לדיון ולוויכוח לפי מצפוני ולפי יחסי למסורת ולמילוי הרבה מצ־ות, בלא כל חשש מאיזה צד שהוא. אבל יש דברים התיובעים תשובה יסויים בשטח זה של השירותים הדתיים.

אני נמנה עם האנשים המכבדים את שר־הדתות בזכות מידותיו התרומיות. קודם כל — אין הוא כופה עלינו קיצוב של נעלים, או כותנות, או מזון; הוא דורש מאתנו קצת דתיות. אני מכיר את טוב־לבו ואת עבודתו הרבה, ובכל זאת עלי להעיר, שלא צריך היה לדחות הסכם, שאפשר היה לעשותו תוך שנה. אני מרשה לעצמי לבקר את התקופה שעברה, ולהביע את צערי על שצריך היה לדחות לשמונה חדשים את ההסכם הפשוט, הבלתי־יסודי, בין הרשויות המקומיות לבין משרד־הדתות. למעשה אין היחסים בין הרשות המקומית והמועצה הדתית ברורים כל צרכם, אני חושב שהמועצה הדתית אינה יודעת מתי רכזיות בין הרשות המקומית, וגם הרשות המקומית אינה יודעת עד איזה גבול מגיעות סמכויותיה של המועצה הדתית. המועצה הדתית לא התרגלה לתחוקה ידועה. על־כ־ל־פנים יכול אני לומר דבר זה ביחס לתל־אביב הגדולה, שיש לה תקציב גדול לשירותים הדתיים. אין משום עוול בכך, שגם השירותים הדתיים יתנו כיוון ידוע לארמינים טראציה בעניני דת. לדעתי זהו דבר חיוני מאד. אין אנו יודעים מהו גבול ההשפעה של שני המוסדות האלה. אני קיוויתי לראות בהצעת־החוק הסדר הענ־ינים בין המועצה הדתית והרשות המקומית. חבר־הכנסת שאג אמר, שהכל חוקי ומסודר. מובן שכל אדם המכהן באיזה תפקיד נראה לו שהוא הוא הילד החוקי, ולא הבלתי־חוקי, של איזה מוסד; אך דבר זה אינו עשוי עדיין להסדיר את היחסים בין הרשות המקומית לבין המועצה הדתית.

ישנה עכשיו בתל־אביב מועצה דתית שלא נבחרה, כפי שהיה נהוג, מתוך רשימה המוגשת עליידי הרבנות הראשית, אלא צירפו, בלא התייעצות עם הרשות המ־קומית, מספר אנשים מן המועצה הדתית, שאיש מחברי

יונית. האם אפשר למסור לידיהם ענינים כאלה של ניהולם? צריך למצוא דרך שתבטיח גם שאותם הא־נשים שיהלו את הענינים, יהיו שומרי תורה ומצ־וה, וגם שותא כהירה דמוקרטית בתוך הציבור. בשאלה זו מתלבטים.

יש בידי במקרה העושים ממכתבים של משרד־הדתות בענין זה. משרד־הדתות הגיש למשרד־המש־פטים את הצעת־החוק הנוונה. הדיון היה ב־17 באר־גוסט, וב־2 בספטמבר הגיש המשרד הצעה לחוקת המועצות הדתיות. ייתכן שבפני משרד־המשפטים היו דברים שבעניניו היו נהוצים יותר, דהופים יותר. הד־בר ייתכן, גם משום שכאן הענינים מסובכים ביותר והענין דריש זמן. אבל העיכוב לא היה מצד משרד־הדתות. שר־הדתות נמצא כאן והוא בוודאי יאשר את דברי. אני יודע את הדבר הזה רק במקרה; ראיתי העתק מכתב מ־2 בספטמבר, כשבעיים אחרי הוצלת הכנסת, שלפיו הגישו למשרד־המשפטים הצעת חוקה למועצות הדתיות.

ואשר לדברי חבר־הכנסת פראי — אני מתפלא מאד, שגם הוא עמד למחסה ולמגן וקיבל על עצמו תפקיד של הגנה ואפטרופוסות על דתות אחרות. יפה מאד. אני מחשיב ומעריך, כמו כל אחד מאתנו, את ההגנה הניתנת מצד משרד־הדתות לכל דבר ודבר שיש בו איזו זיקה לכל דת שהיא בארץ. אני יודע איזה פיקוח יש על בתי־מסגדים של המוסלמים, העומדים שוממים, שח־שולום לא יגע בהם מישוהו, וביחוד — אלה הנזקקים לטיפול. ואני יודע כמה בתי־מדרשות ובתי־כנסיות שלנו ואני יודע הגנה כואת מצד משרד־הדתות, במקרים שהם מתחללים על־ידי אנטי־דתיים משלנו, לצערי הרב. השנאה מעבי־רה אותנו על דעתנו ומקלקלת את השורה.

נביא־נא עוד דבר לדוגמה. לא ארבה להביא דוגמות. הגישו לפנינו עשיון לדיון סופי את ההצעה לחוק גיל הנישואין, לחמו, ויצא אבסורד — רק כדי לא להסכים לנו. ידועה ההחלטה המזורה, שנתקבלה בקריאה הראשונה, שנישואים בגיל שש־עשרה — שבע־עשרה שנה, הכשרים כדת, יש עליהם עונש חמור, ושלא כדת — מותרים. ממה זה נובע? גם כאן נובע הדבר מתוך השנאה המקלקלת את השורה. החוק הזה נתעכב, לא בגלל התנגדות מצד הדת של־נו; החוק נתעכב בגלל התחשבות ברגשי דתות אחרות שאני מכבד אותן מאד מאד, אבל אני רוצה שיכ־בדו לא פחות מזה את הדת שלנו, והולואי שתהא כר־הנת כפונדקית.

מדברים כאן על השוואה בין הדת שלנו ודתות אחרות בכל העולם, מדברים על הפרדה בין הדת ובין המדינה, לוקחים כדוגמה מדינה פלונית או אלמונית, ושוכחים שאותה דת שלנו — לא רק הדת בעצמה אלא גם מנהגיה, דרכיה, חוקיה, נתנו לנו מה שיש לנו. אלמלא מנהגיה של הדת הזאת, לא היה לנו הכית הזה, לא מדינה ולא ממשלה; היינו נשכחים מכבר בעולם ולא היו יודעים — אנו בעצמנו לא היינו יוד־עים — מי אנו ומה היינו. על הדת הזאת מדברים בזלזול ובלגלוג כזה.

אני רוצה להגיד לכם שהארכת החוק לתקציבי השירותים הדתיים באה מצד הממשלה. עוד לא די־

כבוד להשקפתם של המאמינים בדת — וזה ענין של השקפה, של מצפון ושל אמונה — צריך בראש וראשונה להתייחס בכבוד לאלה שאינם מאמינים בדת. כיצד יכול הדבר לעורר כבוד לשירותים דתיים ולדת, אם אנשי הדת משתמשים בכל דרך הניתנת להם, כדי לכפות את דתם על האחרים.

שר-הדתות י. ל. מימון:
 למשל ?

מאיר וילנר (מק"י):

למשל, בשאלת התחבורה, הרוצה לנסוע בשבת — יסע; מי שאינו רוצה — איך להכריחו לנסוע דוקא בשבת. אותו הדבר בשאלת הנישואין האזרחיים. הלא אין הדבר מעורר כבוד לדת אצל הצעיר או הצעירה שצריכים לערוך את הנישואין בטכס דתי מתוך כפייה, בלי להאמין מין כמה שהם אומרים באותו טכס; זה מעורר רק יחס הפוך. איני מדבר על כך מתוך לזול או מתוך שנאה עיוורת. אני אומר רק שכל הגישה הזאת של אנשי החזית הדתית המאוחדת בענין כפיית הדת אינה מעוררת כבוד. הדבר היה מעורר כבוד אילו היה נעשה מתוך חופש, מתוך דיון, מתוך חינוך, אך לא בכפייה מטעם שלטונות המדינה. כעמים רבות מגיעים הדברים עד כדי כך, שאדם נאלץ, בניגוד למצפנו ובניגוד להשקפתו להזדקק לשירותים הדתיים הכפויים — והדבר הזה גורם רק להתמרמרות.

אידוב כהן (המפלגה הפרוגרסיבית):
 אלה הם דבריימנות סוציאליים.

מאיר וילנר (מק"י):

אתם האנשים לחמו בלהט כה יב בכנסת נגד כפיית הגיוס מטעם המדינה על צעירות בייל הגיוס, מטעמים דתיים. כלומר, כלשהו נוגע לבטחון המדינה, אסור למדינה — לפי דעתם — להשתמש באמצעי כפייה. אם התנגדתם לכפייה בשטח זה וגרמתם עליידי כך, שיש עכשיו לכול מיני שערויות ואי-הבנות שאינן מוסיות כבוד לשום אדם; אם התנגדתם בחריפות כה רבה לכפייה בשטח זה, איך אתם מעזים לחשוב שזה צודק תהוגן לכפות את הדת ואת השירותים הדתיים על רובה הגדול של האוכלוסייה שאינה דתית?

מכל הטעמים האלה אני מציע לא להחזיר את החוק לממשלה בבקשה שתכניס בו תיקונים, אלא לדחות את החוק בכללותו.

ישראל גורי (מפא"י):

כנסת נכבדה, לדעתי אין להעמיס על הדין בהארכת החוק את כל הדברים שנאמרו כאן בשעת הזיוכוח. כמה מחברי הכנסת, שהשתתפו בזיוכוח זה, התכוונו להשתמש בהזדמנות זו כדי להביע את השקפיהם על ההסדר הקבוע של השירותים הדתיים במדינה; אך דיון זה עוד תבוא שעתו, כאשר הכנסת תדון על החוק היסודי.

איני בטוח אם יש צורך להאריך את החוק דוקא עד 31 במאס. ייתכן שבקריאה השניה בוועדה יהיה מקום להכניס תיקון האומר: עד להסדר החוקי הקבוע, ולא יאוחר מתאריך מסוים. ייתכן שתאריך זה יהיה — 31 במאס, ואולי 31 בדצמבר.

המועצה אינו מכיר אותם, ואיני יודע אפילו אם הם אנשי תל-אביב. אני מכיר דוגמה זו, כדי להבליט עד כמה הענינים אינם מסודרים. וזה לא טוב.

אני מתנגד התנגדות מוחלטת להאריך את תקפו של החוק עד ה-31 במאס 1951. איני מבין, מה הקשר בין הבחירות למועצה הדתית לתאריך זה. הבחירות לעיריות צריכות להתקיים כ-15 בנובמבר 1950, וה-1 ביאנואר 1951 צריך להיות התאריך האחרון לכהונתן של המועצות הדתיות הקיימות. ששה שבועות לאחר הקמתה של מועצה חדשה צריכה המועצה העירונית לדעת את הרכב המועצה הדתית, ואם יהיה קשר בין המועצה המקומית והמועצה הדתית, וה-31 במאס 1951 צריך התקציב להיות מוכן. כיום, בתקופת המעבר, אין אנו יודעים בדיוק את האמצעים הכספיים, אבל לא ייתכן שתקום מועצה חדשה, תתחיל לדון בתקציב ויתברר שאין לה תקציב. צריך לתת למועצה הדתית שהות של חודש, מן ה-1 ביאנואר עד ה-20 בו, כדי להגיש את תקציבה לרשות המקומית, וכדי שזו תוכל להגישו עד סוף מאס לאישורה של הממשלה. נראה לי שזוהי תקופת-זמן מספיקה כדי להכין כל חוקה אחרת למועצות הדתיות.

אשר לפונקציות של המועצה הדתית — אין אני רוצה לעמוד עליהן עכשיו. ברצוני רק להזכיר, שמוסד זה הוא מיוג של מועצת-השחיטה והרבנות, והוא עבר אלינו כירושה מכנסת ישראל. כיום אינן ידועות הסמכויות של הרבנות הראשית או הרבנים הממונים על השחיטה. וכל כמה שכבוד השר יקדים להכין את החוקה ויביא אותה לאישורה של הכנסת, יהיה זה לטובת השירותים הדתיים.

אני מציע לא להאריך את תוקף החוק עד ה-31 במאס 1951, אלא עד ה-31 בדצמבר 1950, ולתת שהות לכל המוסדות להכין עצמם לתקופה חדשה של קיום המועצה הדתית וקביעת יחסיה עם הרשות המקומית.

מאיר וילנר (מק"י):

כנסת נכבדה, כבר בראשית דברי ברצוני לציין, שהבעיה העומדת לפנינו — וכאן אני מסכים עם הרב שאג — אינה בעיה תקציבית אלא עקרונית. הנני בעד הפרדה בין הדת לבין המדינה, ולכן מתנגד אני, כמובן, גם להקצבת תקציבים של המדינה לשירותים דתיים; ולכן מתנגד אני גם להארכת החוק הזה, כמו שהתנגדתי בשעתו לקבלתו.

ואשר לצורך ביחס של שוויון בין השירותים הדתיים היהודיים לבין יתר השירותים הדתיים — אין אני מציעים שוויון כמובן זה, שגם לשירותים הדתיים האחרים יוקצב תקציב. השוויון צריך להתבטא בכך, שלא יוקצב תקציב גם לשירותים הדתיים היהודיים. אין זה אומר, שלא צריך לשרור במדינה עקרון חופש הדת וחופש השירותים הדתיים לאלה המחזיקים באמונתם. הרוצה בכך, הוא חפשי וצריך להיות חפשי לקיים שירותים דתיים; אבל אין הוא יכול לדרוש מן המדינה בכללותה — כשהרוב בה לא הופיע בבחירות כדתי — שתקציב מקופתה למטרה זו. המאמינים בדת — הם עצמם צריכים לממן את הצרכים הדתיים שלהם.

אין זאת שאלה של שנאה, ואף לא של שנאה עיוורת, כפי שאמר הרב שאג. אך מי שרוצה, שהציבור ירחב, הנוער ומאות אלפי אזרחי ישראל, יתייחסו

קבלה מטעמים, שעד הרגע הזה אינם ברורים לי, והדיון הזה הוא תוצאה ישירה מן העובדה היא. כבר בדיון ההוא קבעתי את עמדת סיעתי בענין זה. אנו רואים בשירותים הדתיים שירות חיוני ביותר למדינתנו, אנו חושבים שהמשלה והמדינה אחראיות לסיפוק הצרכים החמריים והכספיים של השירותים הדתיים, ואנו חושבים שהמדינה חייבת לממן את השירותים הדתיים, לא רק של הדת שלנו, אלא גם של הדתות האחרות שבמדינה. הבעתי אז תקוה, שהמשלה תביא לנו חוקים מתאימים מקבילים בנוגע לדתות אחרות. התקרה לא נתגשמה. ואני חושב שהגיע הזמן למלא חובה זו, ועל המשלה לעשות את הדבר.

בנוגע להצעה זו, העומדת על סדר-היום, ידוע לי שהעובדה שחוקי-הבחירות למועצות הדתיות עדיין לא הובא לפני הכנסת, אינה בעטיו של משרד-הדתות, אלא המשלה כולה אחראית לכך, שהצעת-החוק, הנמצאת כבר בממשלה, טרם הובאה לכנסת. אני חושב שאם נאריך את תוקף החוק הקיים — וזהו כולו חוק זמני, שתקפו עד מארס-אפריל — הרי כשהוא יחזור אלינו במארס או באפריל, יהיה לנו שוב דיון מסוג זה. ולכן אני מציע להגביל את זמן ההארכה לשלושה חדשים בלבד ולדרוש מן המשלה שסוף-כל-סוף תביא לנו חוקי-בחירות למועצות הדתיות, שיהפוך את המוסדות האלה למוסדות קבועים ודמוקרטיים.

אידוב כהן (המפלגה הפרוגרסיבית) :

כמעט דרך אגב נתעוררו כאן בעיות עקרוניות, כדבר יחסי הדת והמדינה, וכן בדבר צורות הארגון והביצוע של שירותים דתיים, ולכן אינני פטור מלהביע את דעתי ואת עמדתנו בענינים הללו. תחילה רוצה אני לאמר לאלה הנוהגים — בשעת בירורים כאלה על שירותים — לדרוש שירותים דתיים לכל הדתות. הענין הזה אינו פשוט כל-כך כפי שהוא נאמר. אני מעריך את הענין הזה גם כבעיה מדינית ואולי אף מדינית-חיצונית, ממדרגה ראשונה. לבעיה זו יש גם אספקטים פנימיים כלכליים, סוציאליים, וזה קשור גם במידת תשלומי המסים על עדות שונות, ולכן, בל נעלה את הבעיה הזאת בצורה פשוטת כל-כך. עלינו ללבן אירי תה במסגרת המחאימה ובצורה המתאימה, כאשר נטפל בחוקת המועצות הדתיות.

אני מצטרף למצטערים על הפיגור מטעם הדת ממשלה בהצעת חוקת המועצות הדתיות, על אף הסייגותו של חוק מימון, בקשר לרצונו של הקדוש ברוך-הוא. חבל שהמשלה לא הספיקה במשך שנה להכין ולהביא לכנסת חוק המסדיר את הענין הזה של המועצות הדתיות, והיחסים בין המועצות הדתיות לבין המדינה, הרשויות המקומיות, וכיוצא בזה. אבל אינני יכול משום כך לדרוש להחזיר את הצעת-החוק לממשלה, כי איאפשר להחזיק את המועצות הדתיות הקיימות תלויות על בלימה. בוועדה יהיה מקום לליבון השאלה, אם התאריך של 31 במארס 1951 הוא רחוק מדי, או קרוב מדי; אני מוכן לקבל גם את התאריך הזה, אם העמדה תבטיח שתלבן ותסיים את החוק תוך המועצות הדתיות, וכל המחיש את הענין, הרי זה משוכח.

ובכן, יש שאלה של „בינתיים“, ובהזדמנות הווית כוח הזה, רוצה אני לאמר משהו בדבר „בינתיים“ זה. אין אנו מניחים, שהמדינה שלנו היא כבר — כפי שה-

רצוני להזכיר לחברי-הכנסת, שהחוק הזה נקבע בשעתו באופן זמני, כדי למנוע יצירת חלל ריק, לאחר שקמה המדינה, וכדי ליצור אפשרות חוקית לכיפוף השירותים הדתיים. נימוק זה שריר וקיים גם עתה. אם ב-17 באוגוסט פוקע תקפו של חוק זה, וברור שעד אותו יום לא יחול ההסדר הקבוע, הרי יש גורך להאריך את החוק הזה לתקופה מסויימת.

יש בועתי לעורר בשעת הדיון בועדה המתאימה בקריאה השניה, כמה שאלות שלא מוצאו את תיקונן בחוק זה. למשל, אם נקבע בחוק, שהוצאות דת-קציב מתכסות — שליש עלידי הממשלה ושני שלישים עלידי הרשות המקומית, הרי מתעוררים ויכוחים, וזו הישות המקומית יכולה לכלול בתוך שני השלישים את ההכנסות שהיא מקבלת בעד שירותים שונים, או לא.

כן מתעוררת השאלה: על איזה שירותים אפשר להטיל תשלומים, ובאיזה שיעור?

רצוני גם להביע אישבעת רצון מצירופים אחרים למועצות הדתיות במקומות שונים. אזכיר כאן לחברי-הכנסת את ההודעה — נזמה לי שהיא נמסרה גם מעל במת הכנסת, מכל מקום היא רשומה בפרוטוקולים של ועדת-הפנים — מפי שר-הדתות, או בשמו, שישתמש בכותב הצירופים כדי להעניק נציגות לגופים שאינם מיוצגים במועצה הדתית. מתעוררת איפוא השאלה: באיזה פרופורציה צריך לצרף את הנציגים הללו? בכמה מקרים צורפו גופים שאין להם נציגות במועצה הדתית, אבל בשירות שאינו הולם את רוח ההודעה שנמסרה עלידי שר-הדתות.

איני מסכים לדברי חברי-הכנסת רובין, שהמועצות הדתיות הן מחוץ לכל ביקורת, יש זכות ביקורת וחובת ביקורת, אם אלה שזכות זו מסורה בידם אינם משתמשים בזכותם זו, הרי חלה האחריות על אותו גוף שהוא זכאי לבקר ואינו עושה כן. הרשות המקומית צריכה, וגם חייבת, לבקר, אני חושב שהמועצות הדתיות לא הוצאו מתחום סמכותו של מבקר-המדינה לבקרן, ואם הביקורת הזאת לא נעשה, יש להצטער על כך, וצריך להביע משאלה שהיא תיעשה. ביקורת זו ניתנת להיעשות אף בשעת הדיון על התקציב של המועצות הדתיות, ובמקרה שיש חילוקי-דעות, עובר הדבר להכרעתה של המשלה.

הערה אחת לדברי הרב שאג. אם הרב שאג אומר, שאי-אפשר למסור למתנגדי הדת ניהול ענינים דתיים, אני מסכים לוה. אני חושב שיש להרכיב את המועצות הדתיות מאנשים שהדת קרובה ללבם, אבל אם נקבל את נוסח דבריו כלשונם, הרי הוא בא חלוק את טענתם של אלה הטוענים להפרדת הדת מן המדינה, ואני חושב שהרב שאג לא התכוון לכך.

אני תומך בהפרדת הדת מן המדינה במרוצת הזמן, אך עכשיו עדיין לא הגיע השעה לכך.

ועוד הערה אחת. אנו מקבלים חוזרים ומכתבים מן המועצות הדתיות, הנושאים את הכותרת: „כנסת ישראל בארץ-ישראל, המועצה הדתית“. זהו אנאכרוניזם, ויש לתקן את הכותרת הזאת שעל הטפסים של המועצות הדתיות.

יוחנן בדר (תנועת החרות) :

לפני שנה בערך הבאתי לכנסת הצעה להגביל את זמן תקפו של החוק הזה לשנה אחת. ההצעה הזאת נת-

מוסיפה גוונים, ויש להתחשב בכך. דבר זה יש לעשות תו, עד אשר ימצא פתרון מקיף ומתאים לבעיית היה"ס בין המדינה והדת.

יצחק בן-צבי (מפא"י):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, חברי-הכנסת פראי התחיל בביקורת פורמאלית, ואילו הוסיף לדבר בענין זה בלבד, הייתי מסכים לכמה מדבריו בנקודה זו. אולם, לצערי, סטה קצת הצדה לענינים אחרים. עקרוניים, שאני חולק עליהם, ועוד החרה-החוקק אחי ריו חברי-הכנסת רובין, שעשה את המלחמה בדת — עיקר, ואת הביקורת על החוק — טפל. בזה סר מן הדרך, ואינני יודע אם אנו יכולים כעת, או צריכים כעת, לעשות כמוהו ולדון בכל השאלות העקרוניות, כגון שאלת הפרדת הדת מן המדינה. חברי-הכנסת ריר בין מתנגד בכלל למוסד של מועצה דתית, תמיהני אם הוא, בתור אהוב ישראל, מציע להצטרף רק את היהודים מארגון דתי רשמי, או מציע לזכות גם את הנוצריים והמושלמים בזכות זו, ולהפסיק את מתן התקציב להם?

אולם, חברי-הכנסת וילנר אמר דברים אחרים, דברים ברורים יותר. מבהינה עקרונית היא בעד הפירוד, אבל אם אין הפרדה, הוא דורש את זכות העדות האחרות בתקציב הדתי-הממלכתי. זוהי עמדה פשרנית במקצת, אך גם מובנת.

המועצה הדתית קיימת בחוקף החלטות כנסת ישראל ולא נתבטלה עדיין. אמנם, עדיין או לא היתה קיימת, "הכנסת הראשונה" של מדינת ישראל, אבל היה זה "כנסת-ישראל", שאליה השתייכו אז מאות אלפי יהודים, ובמשך שלושים שנה היו אסיפות שנתיות, החלטות על תקציבים, וגם חבריו של מר פראי ישבו בהנהלת הוועד הלאומי, והיוו דעתם. עובדה היא שעד שהוחלט אחרת, קיימים כל החוקים שלא נתבטלו. לא רק חוקי המאנדאט, אלא גם חוקי כנסת-ישראל והוועד הלאומי, שאורשו על-ידי משלח המאנדאט.

אולם, אני מוכרח להודות בדבר אחד; עם גמר קיום אסיפת-נבחרים הושמש באמת הכספי החוקי של המועצה, אבל היא קיימת במציאות כמו ה"מס" הסופית שבלוהות הברית. אני מודיע שלא פעם הו"רתי, עוד בהיותי האיש האחראי להנהלת הוועד הלאומי, את המוסדות הדתיים, הרכנתו הראשית וכדור מה, שיוודרו דגל בביכוד חוקה המאזימה לישראל ולמדינת ישראל, ויש להצטער שלא עשו זאת עד כה.

אני בטוח שלכל הציבור יש צורך בשירותה של המועצה, לא רק לדתיים ולמתייחסים ביחס חיובי לדת, אלא גם לבלתי-דתיים. אם-כי אולי פחות מאשר לדתיים. אני נתקל בדבר זה יוסטיוס, כחבר הנהלת חבראי קדישא בירושלים, ידוע לכל, מה היו שם הסדרים, ומדוע דאג הוועד הלאומי בשעתו לתיקון המוסד הזה. למוסד זה ישנה זיקה לא רק לחברי מפ"ם, אלא גם לחברי מק"י.

קיימים גם חוקי המשפחה, החוקים שהיו קיימים עוד בימי המשטר הטורקי, לפני שלטון המאנדאט. שהשאירה את הסטאטוס של כל העדות ודיני המשפחה, נישואין, גירושין וכדומה. וזה לא במקרה. והנה כל החוקים הללו קשורים בקיום המועצה הדתית.

יינו רוצים — מדינה מודרנית, חילונית, מפורקת מן המתיחות הדתית, באשר יש בה די והותר מתיחות סוציאלית. וזה מספיק לנו. וכן קיימת גם שאלת קיומן של העדות הדתיות האחרות, שעוד נצטרך לדון בכך. יהיה צורך לפרוק מעל המדינה את המתיחות הדתית, אך יהיה צורך גם למצוא צורת אחרת לגיבוש היה"ס בין המדינה והדת — וזה גם מתוך אספקטים ציורניים ולאומיים.

ענין המועצות הדתיות אינו נוגע לדתיים בלבד, קודם כל מפני שהשירותים אינם ניתנים רק לדתיים; הם ניתנים לכל יהודי, גם אלאה שהם באופן מפורש ביותר לא כופרים, אלא הפשיים. שנית, אין במדינתנו רק שני סוגי אוכלוסים: הפשיים ואדוקים; ישנם גם אנשים בעלי הכרה דתית, או בעלי רצון לכבד מסורת דתית; והולג, אף אם צורת-חייהם היא חילונית, נזקק הם לשירותים דתיים, וגם רוצים להשתתף בהשקפה על עיצוב דמות השירותים הדתיים במדינה. גם את אלה צריך להביא בחשבון. אני מצטער לומר, שהקוט בידי אלה המנהלים את מדיניות השירותים הדתיים במדינה, הוא קו כיתתי מדי ומצומצם מדי, ואין להם לא רוחב-לב ולא רוחב-ראיה לגבי הבעיה הזאת, כראוי לה. אם כן, רוצים אנו בשירותים דתיים לא רק לאנשי דת, אלא גם לחובבי מסורת, שאינם אדוקים; גם לאנשים וחוגים שאפשר לומר עליהם, שהם בעלי עמדה נייטראלית לגבי הדת, אינם כופרים אדוקים ואף לא דתיים אדוקים.

ואת השירותים הללו יש לנהל לא מתוך יוקר רב מדי, ולא מתוך פשיטת-עור; לא מתוך זלזול בחושים האסתטיים של האדם האירופאי, ולא בצורה שאינה עשויה לחבב את המסורת על ילדינו. ואנו רוצים שהם יהיו בפיקוח אנשים נבחרים, אחראים כלפי הציבור, כי יש בזה אינטרס לציבור כולו, ובאשר הכספים הם כספי הציבור. אנו רוצים בשיתוף כל החוגים הדתיים — למיניהם ולגונייהם השונים — במועצה הדתית. לפני זמן לא רב היה כתוב בעתונות שנשלח לרוממה רב בצורה מאד בלתי-מכובדת ובלתי-מכבדת. ראש-המשלה מר בן-גוריון העלה כאן, לפני ימים אחדים, בצורה שהסעירה את הרוחות, את הפסוק "רב מטעם". אני מנתק עצמי מן המובן ההיסטורי של המונח הזה, אבל אני הייב לומר, שנשלח לשם רב מטעם מוסד בלתי-נבחר, מוסד מונחה, שלא התחשב כלל בהווי של אותה השכונה ובדרישותיה. מה שיועד את הפרטים, ברור לו עד כמה הוריד דבר זה את כבוד הרבנות ולא הגביר את רצון הציבור לשירותים דתיים.

אנו רוצים, שסדרי-הקידושין, באשר הם מקובלים ועדיין אין לנו בארץ קידושין אזרחיים, יהיו מלווים לוויית חן וחסד, המוסיפה כבוד לבני המשפחה ביש"ר, ראל, ולא יסודרו בצורה של "קריאת שמע" מבוהלת, או של "יריד" גלותי, דבר אשר אינו מגביר אצל הצעירים שלנו לא את הכבוד לדת ולא את ההכרה המשפחתית, הפגומה כליכך בתקופתנו.

המועצה הדתית צריכה להיות מוסד ציבורי, המורשת על בסיס ראייה רחבה יותר של המושג "דתיים". הוא צריך להביא בחשבון את כל החוגים והעדות, ומבחינת הגיוון: ברור שהעליה הבאה עכשיו לארץ

הדתית. יש להניח, שכל שאנו מרחיקים את הזמן כדי להחליט על ענינים עקרוניים כאלה, יוצא שהד רחוקה היא לרעת הענינים הדתיים. קיימים עכשיו מומנטים פוויטיביים, גם בעולם הרחב וגם אצלנו, שצריך לנצל אותם. ואם לא עכשיו — איני יודע מה יביא העתיד.

יהדות הגולה קשורה ברובה לדת. ויש לה השפעה על עניני המדינה. יש להתחשב בכך, בקביעת צורת החוקה שלנו. יש אצלנו אנשים שהיו קשורים כל חייהם בערכי הדת. שמענו מפי חברי-הכנסת אי-דוב כהן, הכרמלי, אהרונוביץ ואחרים, שאף-על-פי שאינם דתיים, הרי הם אוהבים את הדת. כל היהודים, אף הנקראים חפשים, נזקקים לשירותי הדת במומנטים מסויימים למשל, כשהם נישאים או כשהם מתים.

הנסיבות הן לטובת קביעת חוקה יסודית. דבר זה יעזור לנו לקבוע את צורת המדינה. חבר סיעתי, מר זוביטניסקי, דיבר על הפרדה בין הדת והמדינה. זהו מושג נכרי ליהודים. אין אצלנו דת לחוד ולא-ר מיות לחוד. כמו אצל הנוצרים. אצלנו שני הדברים שלובים אחד ברעהו. כמו הגחלת והשלהבת. בלי היים על יסודות דתיים-לאומיים אי-אפשר להתקיים בהתאם לדיקונוה המקורי. גם הקיבוצים עצמם אינם מוציאים את הצורה המתאימה, לחוג את השבת והמועדים, והם מחקים את הצורה המסרתית. למה לנו איפוא להפש צורה אחרת כשישנן הצורות הקיימות מכבר? אלא, ודאי שצריך להתחשב במסיבות שבהן נתון עמנו כיום, כמו שהרב מימון מציע, להקים את הסנהדרין, שתכריע בבעיות המתעוררות עכשיו. עם ההתקדמות הטכנית המהירה, וכן ביחר השאלות האקטואליות, שבתכופות הקודמות לא העלו איתן אפילו על הד-עת, הואיל ועדיין לא באו לעולם.

הצרה שלנו היא, שהיהדות הדתית היא חסרת צורה ואומץ רוח. היהודים הדתיים שלנו נחבאים אל הכלים. מדוע זה כך?

כל אחד מאתנו יודע, באיזו גאווה לאומית לחמה היהדות הדתית בימי הביניים, בדיקוסיות הנחרדות בין היהודים ובין הנוצרים. היהודים הדתיים שלנו כיום הם כה חלשים עד שנדמה, כאילו הם מכקשים חסד מן הכנסת, בעוד שיריבינו ממפ"ם הם כה אגרי-כיביים, עד שאי-אפשר להשוות את האחד עם האחר. אני מחייב את החוק הזה, ואני מקווה שבעוד שלושה חדשים יובא לפנינו חוק שלם, ואז אפשר יהיה לדבר על הענין באריכות כראוי.

היור"י בורג:

בדעת הנשיאות לקיים עוד היום דיון קצר בנוגע לחוק תיקון פקודת העיריות, וכן להביא את חוק גיל הנישואין בקריאה שניה בישיבה זו, אפילו אם סיומה יתאחר במקצת, כדי לתת אחר-כך לסי-עוט וליועדות אפשרות להתכנס בערב לדיניהן-הן. רשות-הדיבור לשרי-הדתות.

שרי-הדתות י. ל. מימון:

כנסת נכבדה, אין לי לא הרצון ולא הכוח להתווכח על שאלה של הפרדת הדת והמדינה. עוד בזמנה של הממ"שלה הזמנית, כשדיברו על התקציב, יצא אחד מחברי

אנו נהליט פעם אם הגיעה השעה להפריד את הדת מן המדינה או לא, אבל לפי שעה לא החלטנו על שום הפרדה. עוד לא הגיעה שעת ההפרדה. אנו קיימים בתוקף שיתוף-פעולה וערכות הדדית, בקואו-פראציה של כל ישראל הוטל על הדתיים לדאוג לבל-תי-דתיים, ולהיפך — על הבלתי-דתיים לדאוג לצר-כים הדתיים.

משום-כך יש מקום לכל מיני הצעות, אבל זהו המצב שנוצר במשך תקופה של שלושים שנה על-ידי החיים עצמם, לא על-ידי לחץ זר או ממשלה זרה. המועצה נוצרה, והמוסד הזה מתקיים במשך שלוש שנים שנה. אינני מתנבא ואומר שהדרך צריך להישאר כך לעולמים, אבל זהו המצב כעת, ואין מקום לדון בשאלה זו דרך אגב. יש לדון בשאלה זו במיוחד. אין זה נכון שאין טיפול בצרכים הדתיים של העדות הא-חרות. ישנו טיפול כזה, מי שירצה לדעת, יוכל לקרוא את הבלטטינים בערבית ובעברית של אגף המוסלמים והדרוזים במשרד-הדתות, ויראה, אם יש טיפול או אין, עכשיו יצא ספר גדול בערבית — ונדמה לי שהוא כבר יצא גם בעברית — על כל המומנטים ההיסטוריים של המוסלמים. זו הפעם הראשונה שיוצא ספר כזה. האנגלים לא דאגו לזה, ואני חושב זאת לכבוד לנו שאנו דואגים לכך. כן ישנו בולטין מטעם משרד-הדתות לעניני העדה הנוצרית, והמעוניינים בכך יכ-רים לקבלו.

זכות גדולה היא לרב גדול בישראל — הרב מיי-מון, שעליו הוטל להגן על דתות אחרות. היו מקרים בהיסטוריה שזיהנים נוצרים, אפיפורים וחכמים מוס-למים הגנו על הדת היהודית, ואנו זוכרים אותם לטובה. יותר נעים לנו לציין, שרב בישראל זכה להיות מגן על הדתות הבלתי-יהודיות ולאפשר את שירותיהן.

גם לי יש ביקורת, אבל אני יודע מה צרה היריעה התקציבית, שבה אנו נתונים על-כרחנו. לכן אני אר-מר: יש צדק בטענה, מדוע לא הוגשה הצעת-חוק מתוקנת ומתאימה למדינת-ישראל, שרי-המשפטים הס-ביר שזה דבר לא קל? אני יודע שזה דבר לא קל, אבל זה הכרחי, ואי-אפשר לדחותו פעם בפעם. יש לדרוש מן הממשלה, ובראש ובראשונה משרי-הדתות, להביא במשך ששה חדשים, ולא יאוחר, הצעת חוקה למועצה הדתית, שתהיה מתאימה למדינת-ישראל.

אני מציע להעביר את החוק המוצע בדבר המוער-צה הדתית לוועדה המתאימה.

אברהם רקנטי (תנועת החרות):

כנסת נכבדה, אני מחייב את החוק המובא לפ-נינו, אבל לא להארכה לכמה וכמה חדשים, אלא רק לשלושה חדשים, כפי שהציעו נואמים שקדמוני. אעיר-גא הערה כללית לענינים האלה. כל אימת שאנו עוסקים בענין קטן של הארכת חוק הקשור בעניני דת, מתעוררת שאלה גדולה, עקרונית, כיחוד מצד חברי מפ"ם והקומוניסטים. אני חושב שזה נוהג לא טוב ופוגם, כיחוד בכנסת שלנו. אי-אפשר לעורר מד פעם בפעם דברים עקרוניים וככדי משקל.

אולם, כל זה נובע מעמדתנו בענין החוקה. ענין החוקה לא היה צריך להידחות לכמה שנים, ואני חו-שב שהדבר נעשה במידה רבה באשמתה של החזית

— חוק תקציב השירותים הדתיים היהודיים (תיקון) (מימון, קליבנוב, בורג); חוק לתיקון פקודת העיריות (בורג, גורי) —

קראתי בספרים חפשיים רבים, יותר מחברי מפ"ם, ולא נאתי לידי הכרה שאין דת. עובדה היא, שמאה אלף יהודים בארץ־ישראל קשורים בדת, וגם בלתי־דתיים. יש ביניהם כאלה כשיש להם שאלה חברתית, אומרים: נלך אצל הרב, רבותי, אני עוסק בענינים אלה ואני יודע. אל תחשבו שהדת היא דבר שאפשר לעבור עליו בשתיקה.

טופלים עלינו האשמות שונות, שאנו מייסדים מועצות דתיות, שאינן רצויות לציבור. יש כמאה וששים מועצות דתיות בישראל, קיבלנו תלונות אולי מ־5 או מ־6 מקומות. כולם שבעי רצון, והלוואי והיהו שבעי רצון כליכך מכל המועצות כמו המועצות הדתיות. אך בכל זאת צריך חוקה, כי היא יסוד הקיום של המוסדות. כשנקבע זמן לדיון, תראה עד כמה השאלה היא מסובכת.

הייתי שמח מאד, אילו כל היהודים היו משתתפים בבחירות למועצות הדתיות, אך אינני יודע אם אתם תחליטו על כך. הכנסת תצטרך להקציב לבחירות אלה סכומים גדולים של כספים כמו שהקציבה לעיריות. אך זוהי שאלה לעצמה. אתם תדונו בשאלה, ואני מבקש לקבל את ההצעה שהציע שר־המשפטים בהסכמתי ולהעביר זאת לוועדה ושם ידונו על הפרטים ואולי יחליטו גם להקדים את הומן.

יעקב קליבנוב (הציונים הכלליים):

השאלה היא, אם משרוך מוכן להכין זאת עד סוף השנה.

שר־הדתות י. ל. מימון:

הצו כבר יצא ממשרדנו. לנו אין כבר חלק בזה. אנו עשינו את שלנו, וכמדומני שגם שר־המשפטים מכין הכל. אני מבקש לקבל בינתיים את ההצעה של שר־המשפטים, לנסור את הדבר לוועדה והיא תדון על הפרטים.

היו"ר י. בורג:

אני מעמיד להצבעה את ההצעה להעביר את הצעת־החוק לוועדה.

הצבעה

ההצעה להעביר את חוק תקציבי השירותים הדתיים היהודיים (תיקון), תש"י — 1950, לוועדת־הפנים, נתקבלה.

ד. חוק לתיקון פקודת העיריות, תש"י — 1950 *

(קריאה ראשונה)

היו"ר י. בורג:

אנו עוברים עכשיו לדיון בהצעת־חוק בנוגע לתיקון פקודת העיריות. רשות־הדיבור להבר־הכנסת גירי רי. שיביא לפנינו את הנימוקים של המציעים. בדיון זה נקציב אחר־כך המש דקות לכל מתווכח.

ישראל גורי (מפא"י):

כנסת נכבדה, אני מביא בשם מספר מחברי־הכנסת הצעת תיקונים לחוק העיריות, בנוגע לסעיף 24 (א) ולסעיף 29 (ו). אקרא לפני חברי־הכנסת את שני הסעיפים ואסביר את הנימוקים של המציעים.

בסעיף 24 (א) נאמר: „באי־כוח הרישומות או ממלאי־

* ראה נספחות.

ישיבה קע"ג, י"ח אב תש"י (1 אוגוסט 1950)
— חוק לתיקון פקודת העיריות (גור, בורג, א. כהן) —

להרפס רק פתקים קטנים, שיודפס עליהם שם הרשימה והאות של הרשימה. כן יש להביא בחשבון, שרכבות אני שים ישתתפו בבחירות במחנות הצבא, וזה יחייב, שמחנות הצבא יצטרכו לספק לא פחות מחמש מאות רשימות מועמדים, שהרי הבחירות נערכות הפעם ביום אחד בע"שרות מקומות, בקרוב לחמשים ישובים. ואם נניח, שבמי מוצע יהיו בכל מקום ומקום כעשר רשימות, הרי שמספרן יצטרף בסך-הכל לחמש מאות רשימות, בערך. ודבר זה מביא אותנו לכלל מסקנה, שקשה לקיים את שיטת הרשימות המלאות במחנות הצבא. מאידך גיסא, אין להביא דיל בין אזרחים רגילים לבין אנשי צבא, שהרי אם מוציאם חלק מסויים מן הבחורים מכלל זכות המחיקה, יצא שגם אם מספר המוחקים בקרב האזרחים יתקרב למספר הדרוש למחיקת מועמד מן הרשימה, תיעשה זכות המחיקה פלסטר, כאשר חלק מן המצביעים יהיו משוללי זכות זו.

לפיכך מביאים אותנו כל הנימוקים לידי מסקנה, שיש לבטל את זכות המחיקה.

הי"ר י. בורג:

חבריהכנסת גורי דיבר בשם אותם חבריהכנסת, שהכניסו אתמול לסדר-היום הצעת-חוק, ושהכנסת החליטה לקיים דיון בה, בקריאה ראשונה.

אנו מתחילים עכשיו בוויכוח, בו תינתן רשות-הדיבור בתחום של חמש דקות לכל נואם. זה יספיק, ביחוד בהתחשב בכך, שחמישה מן הנואמים כבר דיברו לפני כן — אמנם על נושא אחר, אך מכל מקום יש משום זהות בהשקפות לגבי שני הנושאים הללו. חמש דקות יספיקו איפוא — אולי לא לאדם, אך ודאי להבעת ההשקפה.

רשות-הדיבור לחבריהכנסת אידוב כהן ואחריו — לחבריהכנסת בן-צבי.

אידוב כהן (המפלגה הפרוגרסיבית):

הצעת-התיקון של החוק שלפנינו, היתה כשרה, לדעתי, בנקודת-המוצא שלה, כאשר התעוררה שאלה טכנית, מסובכת מאד, לגבי הקלפיות הצבאיות. אבל, משום מה תפסו כמה חברים את ה"הזדמנות" הזאת כדי להציע לכנסת שתשנה הצבעה קודמת, שכבר נתקיימה. אין לי זמן מספיק להתעכב הרבה על הבחינה הזאת של הענין, אף-על-פי שבניגוד לדברי היושבי-ראש אין עוד המבטאים את השקפתי — כי ברצני זה אני יחיד בכנסת מסייעתי. אף-על-פי-כן רוצה אני להזהיר מפני אותה מידה של רגילות ומתוך שיקול-דעת, אינני יודע מה נשתנה מאותו יום בו קיבלה הכנסת לאחר חילופי-דעות, ברוב קולות — זה היה לפני חצי שנה, נדמה לי — את העקרון של המחיקות ואת הצורך להדפיס את שמות כל המועמדים על הרשימה. מה קרה מאז, שיכריח את הרוב לשנות את דעתו?

חבריהכנסת גורי בנה כל הזמן את הסניגוריה ההג'ינית שלו על הנחה, שהיא, נגיד, לא כלי-כך מסודרת ונכונה; וזה דוקא עשוי לרמוז על חולשת הענין שלמענו הוא לוחם — אם-כי הוא יודע כלוחם אמין ומשכנע לענינים רבים, אולי דיבר כל הזמן על רבבות, אבל, רייבונג של עולם, כמה כריזם בגולה של תל-אביב יש באר-צנו, שמספר הבחורים בהם יגיע לרבבות? הרי בבחירות

התיקון המוצע לסעיף 24 (א) ובין ההצעה למחוק את סעיף-קטן (ו) בסעיף 29, בו נאמר: "מחק בוחר שם מפתק-ההצבעה, לא ייפסל הקול בשל כך, ורואים את המחיקה כלא היתה; אלא שאם נמחק שמו של מועמד בלא פחות ממחצית פתקי-ההצבעה הכשרים של הרשימה שבה הוצע, ייחשב כאילו לא הוצע בה מעולם."

פירושו הממשי של הסעיף הוא, שבאם יימחק שם ברשימה על-ידי חמישים אחוז מהבוחרים שהצביעו בעד אותה רשימה, יימחק שמו מן הרשימה, למטה מזה — אין מוחקים את השם מן הרשימה. מכיון שאנו מצייעים לבטל את הפסקה ר' בסעיף 29, מציעים אנו לתקן גם את הסעיף שקראתי קודם לכן, כי יש קשר גומלין בין שני התיקונים.

לא שמעתי אתמול את כל דברי חבריהכנסת י. ספיר, אבל שמעתי חלק מדבריו, והבינתי שהוא טען שלמען הדמוקרטיה יש לאפשר לבוחרים למחוק מועמדים בלתי-רצויים. יש להבדיל בין דמוקרטיה פורמאלית לבין דמוקרטיה ממשית. אם אנו מאפשרים לבוחרים למחוק את המועמדים הבלתי-רצויים להם, פירושו הדבר, שבבחירות בערים הגדולות וגם במקומות בינוניים יצטרכו אלפי בוחרים — ואף רבבות — למחוק את שם המועמד, כדי שיוצא מן הרשימה. למשל, בתל-אביב יציעו כמאה-וחמשים אלף בוחרים, וייתכן שבעד רשימה מסוימת יצביעו ששים אלף בוחרים — ואני מדבר כאן על דבר מציאותי — נמצא שבמקרה כגון זה יהיה צורך בשלושים אלף מחיקות, כדי שיימחק מהרשימה שמו של מועמד בלתי-רצוי, ואם ימחקו אותו פחות משלושים אלף, הרי כל שרתחם של 29.999 תהיה לריק ולא תשגי את מטרתה. הנסיון הוכיח — ומי שמצוי אצל עניני בחירות יודע את הדבר — שאין הדברים נעשים באופן ספונטאני, על-פי התעוררות עצמית של הבוחר, מצויות שתי אפ-שרויות: האחת, שמועמדים מארגנים בוחרים על מנת למחוק מועמד אחר. על-פי רוב נוהגים כך מועמדים ברשימות קטנות, על-פי-רוב לא ברשימות מפלגתיות, כי אם ברשימות מקומיות של ארגונים מקומיים.

האפשרות השניה היא, שהמחיקות נעשות במספרן הגדול על-ידי הבוחרים עצמם.

אנו מקיימים שיטת בחירות יחסיות. שיטה שיטה והג'י יונה. אפשר לטעון נגד השיטה הזאת, וייתכן שיש ניומוקים בעדי שיטת בחירות רובניות, אבל אם מקיימים שיטת בחירות יחסיות — יש להסכים מכך את כל המסקנות. על-פי-רוב, כולומר 90% מהבוחרים מצביעים בעד רשימות של מפלגות גדולות. ההרכב של הרשימות — ואיני עוסק עכשיו בשאלה, אם זה טוב או רע — נקבע על-ידי המפלגות, שחבריהן ואוהדיהן נותנים אימון בהן, והן מרכיבות את הרשימות לפי שיקול דעתן. אלפי בוחרים אינם מתארגנים כדי למחוק מועמד מסויים, ואף אין מכניסים ברשימות הללו מועמדים, שמלכתחילה הם בלתי-רצויים כלי-כך לבחירה, שרכבות בוחרים ימחקו אותם. אלה הם הדברים בלתי-רצויים.

במצב זה ניטל הגיונה של מחיקה, ואם רוצה אדם לנמק את הצורך במחיקה מטעמים דמוקראטיים — הרי זה פסידוד-דמוקראטיה, ולא דמוקראטיה אמיתית.

ועוד ניומוק: אם נקיים את שיטת המחיקות, הרי יהיה צורך להדפיס מיליונים טפסים של רשימות, וזה נבזוז עצום של נייר, אם קובעים שאין מחיקה — אפשר

נכיון שכבר הביאו את הענין לכנסת, יכולה המליאה לתת הוראה לוועדה לדון בענין זה ולהכניס בו תיקונים ביחס לבחירות בצבא, אם יהיה בכך צורך.

הביאו כאן כמה גימוקים. הנימוקים האלה, חברי הכנסת גירי, היו קיימים גם לפני חצי שנה. גם אז היה קיים הנימוק בדבר „טוגות“ של נייר. אילו היתה מתקבלת החלטה — לאו דוקא עליידי שרה-קיצוב — לקמץ בנייר לצורך תעמולה, הייתי מסכים לקמץ גם ברשימות. אולם סבורי רני שקימוץ בנייר לצורך התעמולה יביא לקימוץ גדול הרבה יותר מאשר קימוץ בפוסט-הנייר שעליה יודפסו שמות המועמדים. שלושים שמות אי שם אחד — זה אותו הנייר.

אני סבור, שיש בכך פגיעה בלתי-נחוצה בזכויות האזרח, ומניעת היכולת ממנו להביע את דעתו בדרך של מחיקה. לא אנחנו המצאנו זכות זו; כך נוהגים במקומות רבים. השאלה איננה אם יאספו או לא יאספו חמישים אחוז, המינימום יעלה מחמישים אחוז לששים אחוז. לדעתי יש לזכות המחיקה ערך מוסרי, למשל, אם ברשימה של שנים עשר איש, לא קיבלו אחד-עשר אף מחיקה אחת, ומועמד אחד קיבל מחיקה, הרי למעשה לא תהיה לכך שום השפעה. אולם המפלגה תצטרך להתחשב בכך, צדקי אלה שאמרו שיש הבדל בין בחירות פוליטיות לכנסת או למוסד כללי ציבורי ארצי, אפילו לקונגרס הציבורי, לבין בחירות למוסד מקומי. יש מקומות שבהם נמצאים עשרות אלפי בוחרים, ויש מקומות שבהם נמצאים רק עשרות בוחרים; ושם ישפיע דבר זה גם למעשה. דין פרטות כדין מאה.

אני מציע איפוא להעביר את החוק לוועדה ולבקש ממנה להציע חיקון בנידון זה.

אליעזר ליבנשטיין (מפא"י):

השאלה הזאת היא אחת השאלות שבהן יש תקווה לשכנע את חברי הכנסת מכל המפלגות, כיון שאין כאן למפלגות עמדה קבועה.

הבעיה היא בעיה עקרונית. כל שיטת הבחירות שלנו שוללת נאדם את האפשרות לבחור את נציגו, ומחייבת אותו לבחור את המפלגה הרצויה בלבד. במרבית הארצות הדמוקרטיות בוחרים האזרחים אישים מסויימים כנציגיהם. כך הוא באנגליה, באמריקה, ובארצות הסקאנדינאביות. נבחר כזה הוא נציג אמיתי: הוא יודע את מי הוא מייצג ובפני מי הוא אחראי, חוץ מהוועד הפועל של מפלגתו. שיטת האחריות האישית אינה שוללת את שיטת האחריות הקולקטיבית-המפלגתית, אך היא ממלאה אותה בעקרון של אחריות כלפי הבוחרים. עליידי כך היא נעשית דמוקרטית-רפורנטאטיבית במלוא מובן המלה. כל שיטה אחרת — פירושה מינוי עליידי מזכירי מפלגות או ועדות מפלגתיות קטנות, ולא לפי הבוחרים נשאת רשות רק לאשר, או לא להשתתף בבחירות. אין זה מקרה, שהדמוקרטיות האמיתיות בעולם הישן והחדש הולכות בדרך הנציגות האישית.

אם יש מקום ששם האישיות חשובה במיוחד, הרי זה בבחירות לעיריות. אנשי המקום מכירים את המועמד, והוא צריך למלא לא רק שליחות פוליטית או איריאולרי גית, אלא הוא חייב גם לעורר אמון אישי בין אזרחי עירו. אם יש סיבה נוספת להדגיש את היסוד האישי, הרי זה בבחירות לעיריות. אמנם יש תיכון שלפעמים תתארגן קבוצה של אנשים, שתמחוק מועמד פלוני או אלמוני.

מוניציפאליות או עוסקים, ויש גם מקומות קטנים כגון דינה, ובמקומות קטנים גדולה החשיבות של השם הפרטי ושל המחיקה. כי בעוד שבחל-אבי, גם בבחירות מוניציפאליות, המפלגה היא העומדת על-פי רוב לבחירה, הרי במקומות קטנים יותר יודע הבוחר את המועמד והוא מעוניין באמת לבחור באיש הרצוי לו, ולא באותו איש שהמנגנון האדמיניסטרטיבי של המפלגה קבע אותו. יש לפעמים הבדלי-דעות רציניים בין מנגנון של מפלגה ובין הציבור. הדבר הזה הוכח לנו בכמה וכמה הזדמנויות.

הצעת-חוק זו להכניס שינוי בחוק שכבר נתקבל בכנסת, היא בעיניי ביטוי נוסף למגמת הפוליטיזאציה היתרה בעניינים המוניציפאליים. בשעה שנתקבלה ההצעה בדבר הדפסת כל השמות ורשות המחיקה, ראיתי כזה ביטויימה לרצון לשים בכל זאת חייך מסויים בין הענין המפלגתי הכללי של בחירות ארציות לבין הענין הלי קאלי-האדמיניסטרטיבי של בחירות מוניציפאליות. סוף כל סוף, בבחירות הארציות לכנסת בוחר הבוחר במגמה מסויימת, בכיוון מסויים, והוא יודע שחסינה קובעת את הרכב הציירים, קובעת את הדעות שלהם ואת ההצבעה שלהם. אבל, בענין כזה אדמיניסטרטיבי, בענין מוניציפאלי, נודעת החשיבות העיקרית — לא כליכך לתנועה, לחותמת, לגושפנקה הכללית של המפלגה, אלא דוקא לאי-שיות המסויימת.

אגב, חברי הכנסת גורי הפריזו גם בנימוק החס' כון. הוא דיבר על מיליונים פתקים, הקושי בבחירות בצבא הוא טכני, והמחוק יכול, לדעתי, להתגבר על כך, עליידי שיוציא את הבחירות בצבא מן הכלל. אבל אין זה קושי עצום ובוכזו של מיליונים, אם על הפתק, הנושא את האות של המפלגה, ימצא מקום גם לשמות המועמדים. הוויכוח הוא על הדפסת השמות: את המחיקות לא תמנע עליידי זה, אם תרפיס שמות, ימצא תמיד מי שירצה למחוק שמות, אף אם לא יהיו לכך שום תוצאות. ואף אם אתה יכול לשלול את ההשפעה החוקית של המחיקות הללו, הרי אין אתה יכול לשלול את השפעתן המורית.

לכן אני ניציע לפני הכנסת להעביר את החוק הזה לוועד דח הפנים, על מנת שיוחקן שם כך, שבקלפיות הצבאיות בלבד, בגלל הסיכון הטכני העצום, אפשר יהיה לנהוג באופן יוצא מן הכלל ולא להדפיס את כל השמות; אך לגבי כל הקלפיות האזרחיות יש להשאיר את החוק כפי שנתקבל בשעתו בכנסת.

יצחק בן צבי (מפא"י):

רבותי, השאלה איננה פוליטית ואיננה מפלגתית. והנה לפניכם דוגמה, שחברים ממפלגה אחת מופיעים בשתי דעות בשאלה זו.

אני בעד שמירת זכות המחיקה ונגד ביטולה בבחירות האזרחיות בכל הארץ. אני חושב שזכות המחיקה היא לא רק עיקר דמוקראטי להלכה, אלא גם עיקר חשוב במובן המוסרי-הציבורי. אין לשלול מן הבוחר את הזכות להביע את דעתו בדרך של מחיקה. הזכות הזאת נתקבלה עליידי הכנסת. לא היתה כל סיבה להציע רבזיה בענין זה, אלמלא נתקלנו בקושי טכני לגבי קלפיות הצבא. ובאמת קיים קושי גדול לקיים אותו בבחירות בצבא, ולכן אפשר ומותר לקצר את הפרוצדורה.

לדעתי, לא היה מן הצורך להביא את הדבר למליאת הכנסת; אפשר היה לעשות את הדבר הזה בוועדה. אבל

כרמת-גן התקשר הציבור הספרדי עם מפלגה מסויימת לב-חירות בעיריה, אך אותם האנשים שהיה קשור בהם מתוקו אח הנציג הספרדי, והמחיקות היו יותר מ-50%; היינו נאלצים להתרוצץ והדבר לא הגיע לתיקונו אלא עליידי פניה של אותו חבר למפלגה שאליה השתייך. ההצעה שהביאו שבעה חברי-הכנסת היא לפי דעתי נכונה, ואני טובר, שה-וועדה שתטפל בענין זה תדון בה בחיוב.

ישראל רוקח (הציונים הכלליים) :

כנסת נכבדה. יש היום מעין התחרות ספורטיבית על הדמוקראטיה, וכל אחד חושב שהוא מתחיק כשרביט הדימוקראטיה — עם מחיקות ובלי מחי-קות; וכבר יש הצעה — מטעם שר-המשטרה, להייר לבחירות אישיות, והיתה הסכמה לכך מצד חברי מפא"י, ואף מחאו כף להצעה זו. אילו היתה קיימת כאן שיטת הקלטה של נאומי חברי-הכנסת מדצמבר 1949, הייתי מקליט את דבריו של חברי-הכנסת גורי, שאמר בשעתו בדיוק אותו דבר, חוץ מדבריו ביחס לצבא. גם אני אמרתי אותו דבר, היתה לי הסתייגות, והכנסת החליטה לקבל אותה. אני חוגג פעמיים בשנה — פעם ביום הולדתי, ופעם ביום שאני מעביר הסתייגות שלי בכנסת. בדצמבר 1949 נתקבלה הס-תייגות שלי, ברוב-קולות ניכר; לא היו אז 34 קול לעומת 33, ולא היה צורך לחזור על ההצבעה; אלא הרוב היה 22-קול. והיה רוב גדול לא רק מחברי הציונים הכלליים, אלא גם מחברי שיעות אחרות, וגם מחברי מפא"י היו לא מעטים שהצביעו בעד התיקון הזה, והם ידעו על מה הם מצביעים, והם בוודאי היו חוזרים על הצבעתם גם הפעם.

עדיין לא היה לנו נסיון בבחירות הללו. לפי שי-טת-מחיקות כזו, אפשר יהיה להוריד מועמד אחד ול-הכניס אחר במקומו, ואמנם כך קרה פעם ברמת-גן. וכך קרה גם בתל-אביב. זה יכול להשפיע על כך שמאתיים יימחקו מתוך רשימה של 500, ויש הרבה מועמדים, שבוחרים מסויימים אינם רוצים לבחור בהם — ומדוע נמנע מהם את הדבר הזה? עקרון זה נתקבל עליידי הרוב, ואין צורך לשנותו מכיון שכאו שבעה חברי של הכנסת, הרוצים דוקא לשנות את החוק הזה, עוד לפני שנעשה בו נסיון ראשון. אני חושב שיש בזה משום פגם לגבי הכנסת, אם לאחר שחוק כבר נתקבל, באים ומשנים אותו, עוד לפני ביצועו. אינני יודע אם אותם החברים שהצביעו אז נמצאים כאן גם עתה, אבל הם בוודאי היו מצביעים עוד פעם בעד השינוי הזה. ואין כל הצדקה שהכנסת, שקיבלה את ההסתייגות הזאת, תשנה תוך שנה את החלטתה. משום שנתגלה קושי לגבי הקלפיות הצבאיות, אנב, אינני מבין את הקושי הזה. האם חיללים אינם יוד-עים את מי עליהם לבחור, ואת מי הם רשאים לבחור? גם להם יש אותה הזכות לכך.

אני מתפלא מאוד על נימוקיו של חברי-הכנסת גורי. הוא טען שאי-אפשר לנהוג כך, כי חבל על הנייר, אם כך, חבל לא רק על הנייר, חבל על הפלא-קאטים, חבל על מאות אלפי הלירות המוצאות לתע-מולת הבחירות אלפי פתקים קטנים לא ישנו את הדבר. אני שולל לגמרי את הנימוק הזה ביחס לנייר. אני יודע שמועצה רעה עולה לציבור בהרכה יותר כסף מאשר הוצאת נייר לצרכי בחירות. יש

איני רואה בזה כל חטא, כשם, שמתר לקבוצת אנשים הקרויה „הוועד הפועל של המפלגה“ להציע אנשים, כך מתר לקבוצת-אנשים אחרת למחוק מועמדים. זוהי דמוקראטיה אמיתית. אין דמוקראטיה אלא במקום שהה-ש-פעה מפורזת בין כמה נקודות של השפעה והתלכדות.

הנימוק ששמעתי פה — שכדי להוציא מועמד מרשי-מה נחוצים 50% של הקולות, ו-50% קשה להשיג — אינו נימוק, לפעמים ישיגו גם 50%, אבל גם אם המוחקים ישיגו רק 20% או 30%, הרי זה דבר חשוב מאד, כיון שהמפלגות לא ימהרו להבא להעמיד מועמד, אשר 20 או 30 אחוז הצביעו נגדו במפורש וזה יהיה לקח לימים יבואו. אני בכלל חושב, שצריך להשאיר לאזרח המשוט את רשות השריקה, כמה וכמה מעתונתו דיברו בלעג על המנהיג הסוציאליסטי הדגול, מר ספאק, שרצה להור-ריד את המלך הבלגי באמצעות שריקה ציבורית — אך המלך הלך! הכרה מוסרית חזקה קיבלה כאן את ביי-טויה בבזויה-השריקה, אמנם, במשטרים טוטאליטאריים וב-משטרים של „דמוקראטיה עממית“ — שזה היינו הך — אסור לשרוק ואין ערך לשריקה. מי ששרוק שם — מגיע למקומות צפוניים, אבל בדמוקראטיה אמיתית, רשות-השריקה היא חשובה מאד, ואם אינה מורידה את המועמד מיה, היא מורידה אותו כעבור שנים, דבר זה יוצר גם בתוך המפלגות דמוקראטיה פנימית מושלמת יותר; לפי זה יצטרכו להתחשב בדעת הציבור גם בתוך המפלגה.

אשר לנימוק ש„אין די נייר“ כדי לפרסם את הרשימות — הרי הוא מגוחך. המדינה שלנו צורכת טפסי נייר בלי גבול ובלי סוף. האם דוקא בענין זה נבוא לקמץ בנייר? בעצם, אין צורך בכלל לכזב נייר, כדי לאפשר לבוחרים למחוק מועמדים. המר-עצות המקומיות יצטרכו בין כך ובין כך להדפיס את כל שמות המועמדים, והטפסים הללו יישלחו איפוא גם למחנות הצבא. אם רוצים לקמץ בנייר, הייתי מציע לעשות זאת בדרך אחרת לגמרי: שהמפלגות יבואו לידי הסכם חפשי, — לאור מצב זה של חוסר דביונים — לא תלתו מודעות גדולות, לא להרבות בסיסמות שדופות ומשעממות, ולא להדפיס כרוזים צבעוניים. אני בטוח שהקמץ יהיה אז גדול בהר-בה, וגם השמירה על עצבי הבוחר תהיה גדולה בהר-בה.

אני מציע, שחברי-הבית כולם, בלי הבדל מפל-גות, הדואגים לטוהר הדמוקראטיה שלנו, יקבלו את הצעת הוועדה וידחו את התיקון של שבעת החברים.

שר-המשטרה ב. שיטריט :

אדוני היושב-ראש, חברי-הכנסת הנכבדים, דיברו כאן על דמוקראטיה; הייתי מבין אילו הציעו הצעה שהבחירות יהיו אזרחיות אישיות, כי אז יש בזה משום דמוקראטיה, הבוחר יודע את המועמד שלו, ובוחר באיש שבו הוא רוצה.

אל יבטל חברי-הכנסת אידוב כהן את תל-אביב, כי תל-אביב היא שליש הישוב, הוא אמר שיש לנו כמה כרכים כתל-אביב, אנו יודעים את המציאות, בכל מקום — בין אם הוא קטן ובין אם הוא גדול — כל המפלגות מתחפרות כמפלגות בבחירות.

ביחס לשיטה של מחיקות, הרי ציבורנו, הציבור הס-פרדי, חזה את מבשרו. חברי-הכנסת רוקח יודע, שחבר-הכנסת גורי הראה על הסכנה, וקלע בדיוק אל המטרה.

לפי השקפתו הפוליטית של הנציג, לפי השתייכותו למעמד או למפלגה זו או אחרת, המגינה על העשירים או על העניים, על הפועלים או על בעלי-בת-הרושת, על בעלי-בתים או על דיירים. אין למצוא כאן שום דבר מיסטי או אישי. הדברים ברורים למדי, ואני בטוח שגם הציבור מבין זאת. אם מישוהו מצביע בעד בעלי-בתים, הרי אין הוא עושה את הדבר מבחינה אישית דוקא, זוהי שאלה של קו, של תמיכה במשטר כל-כלי-סוציאלי זה או אחר; זוהי בעיה של השקפה יסודית בחוגים שונים במדינה, ואין להעמיד את הדברים מתוך „תמימות“ על בסיס של ענין אישי.

לכן, הושבני, שההגיון מחייב שאין לסבך את צורת ההצבעה בבחירות בפתקים שהם מלאים רש"י מת המועמדים, בצורה זו יצטרך כל בוחר לשים בקלפי רק את הפתק, המכיל את שמות המועמדים, ואם זה לא יהיה בידו — לא יוכל להצביע, הרשימות של המועמדים אינן אנונימיות; הן יתפרסמו ברבים וגם בכל העתונות. כל הקורא עתון יוכל לראות את רשימת המועמדים. אין כל סיבה שאיש ההולך לכוחר בעיריה או במועצה שלו, לא ידע מי ומי הם המועמד דים בכל רשימה ורשימה.

הבעיה היא אחרת. יש מקומות שבהם אין אפשרות להסתפק גינע כפוד מועד, — ולהבטיח שהבוחר יוכל לבחור באופן חפשי. לכן אין להקשות עליו ויש לאפשר לו להצביע רק באמצעות מתן סימן ושם הרשימה.

עם זאת אינני מקבל את הנימוקים של אלה התומכים בבעיה, שהסיבה היא חסכון בנייר. נימוק זה מוריד ואינו מעלה; אין סיבה כזאת יכולה להצדיק עמדה, ואין צורך להשתמש ב„נימוק“ כזה.

אני סבור שמן ההכרח יהיה להציע לכנסת תיקון נים נוספים, למשל בדבר הרכב ועדות הבחירות לעיריות ולמועצות המקומיות.

המצב עד עכשיו הוא שרירותי והוא תלוי אך ורק ברצונו של שררהפנים. אני מציע שכל מפלגה או ארגון שיגישו מספר של חתימות המספיק להגשת רשימה, יהיה מיוצג בוועדת-הבחירות. אם יוגשו עליידי מספר מסויים של אנשים חתימות מספיקות להגשת רשימה, הרי יש לקבוצה זו הזכות לייצוג בוועדת-הבחירות. עד עכשיו המצב בענין זה היה שרירותי, ואם יימשך, לא יהיו מאות אלפי אנשים מיוצגים בוועדת-הבחירות.

כן יש להבטיח את ביצוע הבחירות בכל מקום, כי ישנם מקומות שבהם לא הוכרו אפילו אם יתקיימו שם בחירות או לא — למשל: בנצרת.

וכן יש להבטיח את חופש הבחירות, חופש מכל כפיה, ביחוד חופש מכפיה כלכלית או כפיה בשטח העבודה.

בסופו של דבר, רצוני להגיד כמה מלים לחברי הכנסת ליבנשטיין, שהשתמש ביון זה כדי להשמין משטרים דמוקראטיים עממיים וסוציאליסטיים, כפי שהוא נוהג לעשות במשך שנים. הוא מצא לנכון להגן על הדמוקראטיה של הליגין' על הכושים, של בתי-מלון סגורים בפני יהודים, של ניצול פועלים, חוסר עבודה, ארגון מלחמות וכו'. יבושם לו, אבל אין לזה כל קשר עם חוק העיריות.

לתת אפשרות לבחור במועמדים הרצויים, שיכחנו במשך חמש שנים, וצריך גם לתת אפשרות למחוק אותם המועמדים, שלפי דעתו של הבוחר אינם מתאימים לנהל את העניינים בעיר. אני מקווה שהכנסת לא תשנה את דעתה מדצמבר 1949, ותתן הוראות לוועדה לא לשנות את החוק.

אליהו אלישר (הספרדים):

כנסת נכבדה, אני מקווה שמיד אחרי הפגרה נמצא את הדרך להגיש הצעת חוק לבחירות, לא רק לעיריות, אלא לכל המוסדות הציבוריים. בחירות אלו יהיו בחירות אישיות-אזוריות. אין כל טעם והצדקה לכך, שניהפך לרובוטים, המקבלים פקודות ממוכר מפלגה זו או אחרת. זוהי האמת, וחבל שחברי-ההמשטרה המערבי, נוטה לדיקטטורה מורחית, כביר כול, ואינו נוטה לתת את האפשרות למחיקת שמו של אדם שאינו רצוי לכוחר.

טענתי פשוטה מאד. בדרך שמציעים כאן שבעה חברי-הכנסת לא תתקיים אפילו כנסת, ולא רק ציריות, אז נוכל להסתפק בכך, שיוקו לתוך הקלפי כרטיס, או מסה יהיה, בלי להכיר את האנשים, שבהם בחרים. לשם מה יהיה אז צורך בכנסת? יבנה לו הרוב במשרדיו, אם בבית-כרנר או בבית-זאב, וינהל את כל העניינים. הרי אנו מגיעים כבר כעת לאבסורד כזה, שחבר הכנסת לאולם הכנסת, בלי לדעת על מה דנים, בראותו את חברי סיעתו מרימים את ידיהם, מיד מרים אף הוא את ידו באופן אוטומטי. בלתי-דימוקראטי, בלי שיווכח לדעת שסיעתו צודקת.

עלינו לקיים בחירות אישיות, כדי לקיים קשר אמין ומתמיד בין הבוחר והציבור, שכמעט אינו קיים אפילו כיום בכנסת. קיימת „דרך שוט“ של מזכיר המפלגה, ולא קיימת שום זיקה לכוחר עצמו.

לפני כמה חדשים הצביעו שלושים-וארבעה חברי הכנסת בעד הזכות האלמנטרית של הבוחר למחוק כן הרשימה את מי שאיננו רוצה בו וקבעו, שאפילו 50% יהיו מספיקים. ואם אינני טועה, אמר חברי-הכנסת ורהפטיג בדבריה, שאפילו 10% צריכים להספיק כדי למחוק את האדם הבלתי-רצוי מן הרשימה, שלא ייבחר.

אני מקווה שהבית הזה יתורום ויבטל את ההצעה המובאת עכשיו לפנינו, אשר כמוה כבטל-הדימוי קראטיה במדינת-ישראל.

מאיר וילנר (מק"י):

כנסת נכבדה, כל הנאומים שנשמעו כאן בדבר האופי האישי של הבחירות, — אין להם שחר. אין זה מקרה, שתמיד מעבירים האישים, מהחוגים האזרחיים למשל, חוקים בעיריות נגד הפועלים; אין זה מקרה, שראשי-עיריות אזרחיים ותברו-עיריות ממשלגות אזרחיות מצביעים תמיד נגד מסים פרוגרסיביים דוקא, ובעד מסים לפי החדרים והדירות. האם כל הדברים האלה הם אישיים כל כך? ואם כן, מדוע הם חוזרים ונשנים בכל העיריות והמועצות המקומיות אצל נציגי המפלגות האזרחיות?

אני חושב שכל אדם ברדעת מבין, שאופן ניהולן של העיריות או של המועצות המקומיות נקבע

ישיבה קע"ג, י"ח אב תש"י (1 אוגוסט 1950)
— חוק לתיקון פקודת העיריות (הכרמלי, גיל) —

אליהו הכרמלי (מסא"י):

רבותי, חברי-הכנסת הנכבדים. במשך חמש הדקות הנתונות לרשותי, אעיר מספר הערות בלבד — ובראש ובראשונה לחברי סיעתי ממסלגת פועלי א"י, לחברים בן צבי וליבנשטיין, שאמרו בערך כך: הראשון — ששיטת המחיקות היא השיטה הנכונה ביותר, כי היא המאפשרת לציבור להביע את דעתו בדיוק וללא שום לחץ; והשני אמר, שכל שיטת בחירות, השוללת מחיקות ואוסרת אותן, או שאיננה מתחשבת בהן, שוללת מן האדם את הזכות האלמנטארית שלו לבחור את הנציגים הרצויים לו ביותר. האומנם? צר לי מאד על חברים חשובים כאלה, המביעים בפומבי דעה משוללת יסוד כזאת; כי בהביעם דעה כזאת מסתבר שהם כנראה גם דואגים לבחורים חברי מפלגתם. האומנם ברשימת מפלגתנו ישתוללו הבחורים עד מחיקות בסיטונות? וצר לי פי כמה, שהם, דוקא החברים היקרים האלה, מתעלמים בדבריהם מן הדיון המקיף המתקיים בציבורנו לפני כל בחירות והמלווה בדיוקא יסודית של כל נבחר ונבחר, תחילה בחוגו הוא ואחרי כן עליידי ציבור הנבחרים במועצת המפלגה, הנדרש לאשר סופית את המועמדים. האומנם גם לגבי ציבור זה איננה קיימת שום דרך יעילה יותר, ובלעדי מחיקות אינו יכול לקבוע את נציגיו?

ואם אני מתנגד למחיקות ואני קובע לעצמי עמדה זו, אני עושה זאת גם מתוך דאגה, ודוקא לסיעות הקטנות, ובתוכן לסיעת מר אלישר הנכבד שהצטמצמה כיום עד אחד — כי בכל זאת יש לי הרצון לשמור עליך במיוחד כי אם יהיו מחיקות, והן יהיו, הרי בודאי שיחולו בידוך בערוב היום, כשיגבר הליאוש וישתלט הרצון, שגם לי וגם לך לא יהיה! והלא אתה, מר אלישר הנכבד, יודע בדיוק היכן יצר המחיקות יגבר. ועוד: מר אלישר, בדבריך אתה גם מלהיב את דמיוןך ומדבר על רובוטים... ייתכן שישנם רובוטים מקבלי פקודות, אותם אני מכיר; אך אני יודע שמצויים גם רובוטים כאלה, לצערי, המוכיחים נים רק לתת פקודות, ואתה בודאי מכיר אותם יפה, לא סחת ממני.

ואם הננו נאמנים לשיטת הבחירות היחסיות ואיננו בוגדים בה, אנו עושים זאת שוב גם מתוך דאגה למיעוטים, כי בו כיום שנתקבל השיטה ההיבוגית בתור שיטת בחירות, לא תזכה סיעה כסיעתך בדבר, היא לא תזכה אפילו בארבעת הנבחרים שזכתה בהם בבחירות לכנסת. ועוד הערה לחבר אלישר במיוחד: כשאנו חברי המפלגות, גם הספרדים בתוכם, מופיעים בפני קהל הבוחרים, אנו מתייצבים בפני הציבור עם מצענו ועם תכניתנו הברורה, ואתה מנצל תמיד את העדיפות וגם את שייכותי אני לעדה הספרדית ומתיימר לדבר גם בשמי. קיים עוד טעם להתנגדותי. וזה לא בגלל הנייר; לא עליו אני חס, כי נייר ימצא בישראל. אני מקווה שיום יבוא ואסיפדת הסברה לבוחרים יפתחו עד למינימום והציבור בכללו ידע את אשר לפניו, ובהכניסו את סתק הבחירות אל הקלפי יכניו סגנון מתוך הברה וידיעה ברורה. על כל פנים, המחיקות כיום ישפיעו רק על הנייר הסובל הכל, ואם ישנו חבר-כנסת, שאני מצטער במיוחד עליו על אבדן חג מחגיו, חג ההסתייגות, ככרייה, חג שהוא חגג אותו בשעה שהוא מצליח להעביר הסתייגות אחת מני רבות, זהו חבר-הכנסת הנכבד, מר רוקח, ראש עיריית תל-אביב. פשוט גם מתוך רחמנות, כי קשה מאד לראות כיצד מידרדרות ההסתייגויות בזו אחר זו עד לבלי הכיין, אולם אנו חיי-

כים כולנו לזכור, לפי דעתי, וזה העיקר, שהמחיקות מספחות בדרך כלל את היצרים, ולא דוקא את הטובים והמשובחים שבהם, כי המחיקות יהיו ברובן מבוססות על סכסוכים אישיים וגם על כל האסל באדם. כל מי שלא יצליח בדרך אחרת יטה לשביל שתלת זה, כאמור בכחית — גם לי וגם לך לא יהיה. אנא, רבותי, נשמור על הציבור מסיטו זה. ואם יתקבל התיקון חג רוקח יאבד חג ההסתייגות, הרי יוכל עוד לחוג חג אחר, חג הבחירות, שבכל אופן נכבד הוא פי כמה מקודמו החולף.

ולבסוף אומר: שהבחירות היחסיות, שהנן צודקות כשהן לעצמן, ודרושות בעיקר למפלגות הקטנות, שאילו לא כן היינו אנו, חברי הנועת העבודה, יושבים לבדנו כאן ובכל מקום, והיה קצת מעשעם... אנו רוצים אפוא לזכות גם אתכם בנציגות כאן ובכל מקום. הכירו היטב בעובדה הראויה לציין, שאנו דואגים גם לכם.

יעקב גיל (הציונים הכלליים):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אני רוצה להתחיל מסביב לעניין. אם נלך בדרך זו, שכל חוק שנתקבל בכנסת אחרי הצבעה, ולא ימצא חן בעיני מישהו, יועמד בתור הצעה לסדר-היום לשונתו — לאן נגיע?

אני מטיל ספק בתוצאות ההצבעה הזאת. ייתכן שתוצאות ההצבעה הזאת יהיו כתוצאות ההצבעה מלפני חצי שנה. אך גם אם יהיה כך — פסולה שיטה זו, כי כל מי שהחוקים המתקבלים אינם לרצונו, יוכל להעסיק את הכנסת בזה שידרוש לשנות אותם, בצורת הצעות לסדר-היום.

חבר-הכנסת גורי הביא נימוק של נייר, שבעזרתו הוא רוצה לשנות חוק.

הייתי מציע לו, אם הוא דואג באמת למצב הנייר במדינת-ישראל, שלא ישתמש באמצעי של שינוי חוק, אלא יפנה לשירותי-המדעיין של ראש-הממשלה וישאל אותם לשם מה הדפיסו את הנאומים של שר-האוצר ושל שר-החוזן בענין קוריאה בחוברות מיוחדות, הדורות, בעוד שדבריהם נדפסו ב"דברי הכנסת" ובכל העתונות. כאן אין למר גורי צורך לשנות חוק ולגוול מומנה של הכנסת, ובכל זאת יוכל בכך לחסוך נייר.

הייתי מציע לו עוד הצעה, שגם היא אינה כרוכה בשינוי חוק. משרד-התחבורה הדפיס את התיכיות של חברי הכנסת בענין התחבורה. אף שהדברים נדפסו ב"דברי הכנסת". לשם מה צריך מוסד ממשלתי להדפיס חוברת הדורה, אם דברי המתווכחים על ענין התחבורה כבר נדפסו ב"דברי הכנסת"?

ועוד שאלה אני מציע: לשם מה ניתן רשיון להוציא שבועון "קול ישראל", בעוד שאלפי טפסים לא נמכרו ובוזבוז? לשם מה מבזבזים כמות-נייר כזאת?

כן אמר מר גורי: ענין דמוקראטי. על כך אפשר לומר את המימרה התלמודית הידועה: זכה, נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית סם מוות. גם ענין הדמוקראטיה אפשר להפוך אותו לענין אנטי-דמוקראטי. ידוע, שאם נותנים ל-50 אחוז מן הבוחרים את האפשרות להצביע בעד הנבחר, אין זה דמוקראטי, זאת דיקטאטורה של מפלגה, זאת דיקטאטורה של מוכירות המס' לגה. אם כן — למה לסלק את המושג היקר הזה ולהביאו כאן בשם הדמוקראטיה ולהגיד שאם מציעים למחוק 50 אחוז זוהי דמוקראטיה? אותו מר גורי הצטרף בעיריית-

להוציא את ענין המחיקות לבין אלה האומרים שאין לה סיר את המחיקות הוא בזה, שאין אנו רוצים להינות את הקהל ולהנהיג מחיקות במקום בחירות אישיות. אם יגיע הדבר לקביעת שיטה חדשה של בחירות אישיות, הרי הרוכ המכריע של הבוחרים, הריב המכריע של מצ"ג לגת פועלי ארץ ישראל, יצביעו בעד בחירות אישיות. אולם אין לזה שום קשר לשאלת המחיקה.

יוסף ספיר (הציונים הכלליים):

כנסת נכבדה, כמה הערות נוספות. אולי זה סימן טוב לבית הזה שבדיון על יסודות של דמוקרטיה אין הבית מביע את דעתו לפי קווים מפלגתיים בלבד. נדמה לי שנות יותר לדבר על דמוקרטיה של מחיקות מאשר על מחיקת הדמוקרטיה. ובאותה מידה ישיגה הזכות לחבר הכנסת גורי לדבר על הפרת הדמוקרטיה. מותר גם לי לנכות הצעה זו בשם "פסיבדו דמוקרטיה" לא פחות משהוא מכנה את ההצעה הנגדית. והו המשך של קו. אין זה רק הפרט הזה. נוסף לכל השאלות שנשאלו כאן הייתי מוסיף עוד שאלת תם. אני מבין שהדפיסו חור ברת מסויימת של שרה-החן או שרה-אוצר, אבל אינני מכין מדוע אני צריך לקבל חמש חיברות שלא אני הו מבתי אותן.

יונה קוסוי (מפא"י):

אין זה שייך לענין.

יוסף ספיר (הציונים הכלליים):

זהו המשך הקו, ההופך את ענין הבחירות לדבר שה' בוחר כמעט שאין לו שום זכות בו. כי הבעיה איננה אם להכריח את הבוחר שיבחר בקו מדיני זה או אחר, אלא אפילו בתוך מסגרת או קו מדיני מסויים שוללים ממנו בבחירות מקומיות כל אפשרות לקבוע את דעתו ויחסו לנבחר. (ק ר י א ת ב י נ י י מ ש ל ח ב ר ה כ נ - ס ת ק ו י ו.)

שם אין סיעות ואין מפלגות, שם נבחרים אישית, הלאוי ונגיע בבחירות מוניציפאלות לבחירות אישיות. המדובר הוא בבחירות לוקאליות. עליידי ביטול הרשימות עם שמות המועמדים וביטול זכות המחיקה עליידי הבוחר נשלל כל גוון מקומי הקובע על מעט בבחירות אלו. מה המסקנה מכך? אפשר להגיע לאבסורד, שהבחירות ייהפכו לבחירות ארציות, והבוחרים בכל מקום לא יבחרו במועמדים של כל מקום לחוד, אלא יבחרו בכל הארץ ברשימות מפלגתיות ארציות, והמפלגות יחלקו את המאג"ד אטמים לפי הסכם מסויים. הבוחר לא יביע את דעתו על הנוגע למקומו הוא, אלא יביע את דעתו על הפוליטיקה שמנהלת מפלגה זו בכל ענין, ובכל מקום בארץ, מחוץ למקום מושבו הוא. זאת היא הכוונה: לעשות פוליטיזאציה מוחלטת של כל הבחירות לרשויות המקומיות, לא לפי האינטרס המקומי, אלא לפי האינטרס הפוליטי של אותה מפלגה. זהו סילוף גמור של המושג שלטון מקומי; זהו סילוף גמור של תורת דעת הבוחר, והו סילוף גמור של שלטון דמוקרטי, והפיכת שלטון מקומי לחלק בלתי נפרד של שלטון מפלגות, לא באותו מקום, אלא בכל הארץ כולה, במסגרת של עניינים, במסגרת של אינטרסים ובמסגרת של ביצוע, שהן שונות לחלוטין מן המסגרות הדרושות לאותו מקום.

תל-אביב להצעת מועצת העיריה, שרק 25 אחוזים יכריעו לים לחוק. ההצעה במועצת העיריה נחקלה מה אחד, ואני שואל: כיצד יכול אדם להופיע בשני מקומות בשתי איצטלות. יש כאן שני גוריי עם שתי השקפות עולם; — בעיריית תל-אביב היה נוח לו שרק 25 אחוז ימחקו, ופה יש לו ענין שעוד לא חקרת אותו. אולי לוחץ משהו, אולי צריך להעביר את מישרה, והו ענין סנימי של המפלגה. דבר שהוא טוב לעריית תל-אביב, למה לא יהיה טוב לעיריות אחרות? לעי ריה יש יותר עניינים מעשיים מאשר לכנסת. נאמר כאן, שלגבי הכנסת אין החוק הזה קיים, ואי-אפשר למנוע מן הבוחרים שלא תהיה להם זכות לבחור. הלבב חמור, טרפון — מר גורי: כל הנימוקים שלך הופרכו. אולי תגלה לנו את הסיבה האמתית, אבל הנימוקים שלך אינם מספיקים כדי לבטל את החוק שנחקל בכנסת.

מאיר גרבובסקי (מפא"י):

אני רוצה להגיד כמה מחברי הבית הזה. אין שום ענין מיוחד למפלגת פועלי ארץ-ישראל לא במחיקות ולא בהתנגדות למחיקות. אל תראו בזה ענין יוצא מן הכלל — הגמעות של מפא"י. הרי תיחכן בנדון זה דעה בעד ונגד. כל "המיסטיקה" של חבר הכנסת גיל, החושב שמהו מסתתר מאחורי ענין זה — אין בה ולא כלום. אני מרגיע אותו ואני אומר לו, כאן דבר מעין זה.

דבר שני. אני רוצה להגיד משהו למר אלישר, שמי חוץ דבריו יצא שכאילו הוא האדם ה"חפשי" היחיד בכנסת הזאת, וכל היתר הם עכדים נרצעים, כביכול, שאין להם לא דעה ולא מצפון, אלא הם נתונים לאימת השוט של המצליח... אין זה כך. ואשר לבחירות אישיות — אשמה מאד כשיגיע הענין לבחירות אישיות, כלומר, להצבעה על העקרון של בחירות אישיות, שגם אתה וגם מר רוקח תצביעו בעדו, אם נביא לכם הצעה כזאת במקרים רציניים עוד יותר.

כעת לעצם הענין. הוויכוח הוא לגבי ההבחנה בין עובדה ומציאות לבין הונאה עצמית. מישוה אומר, שעליידי 50 אחוז מחיקות נותנים אפשרות לבוחר להש" פיע על המועמד. לא אגיד שהוא מרמה את דעת הק" הל — אלא המציע הצעה זו מרמה את עצמו. ממשלת המאנדאט הייתה "דמוקרטית" עוד יותר והיא קבעה שמחיקה אחת דיה להוריד את המועמד לשורה האחרונה שברשימה.

ישנה הונאה עצמית שניה בהצעה זו. יש לפעמים קשרים בין מפלגות שונות בבחירות, וייתכן שמפלגה אחת תתמשך במחיקות האלה כלפי מועמדי חברתה וחפגע למעשה אימון שניתן לה מטעם הבוחרים, עליידי מחיקתה את המועמדים הבלתי-רצויים מתוך ה"קשורים" הללו, בעוד שלקהל הוצע שיצביעו עליי שתי רשימות הקשורות זו לזו. זוהי הונאה, ולא צריך להרשות דבר זה.

אשר למחיקה האישית, מי שאומר שיש צורך ב"50 אחוז מחיקות, מבין שאף אחד לא יוכל להשיג 50 אחוז, אולי אפשר הדבר רק במקום שיש בו 500 בוחרים. סירוש הדבר, שאם בתל-אביב משתתפים בבחירות 150-180 אלף איש ואם איזו מפלגה תקבל ששים אלף או שלושים אלף קול, צריך לראות עשרים אלף איש, כדי לחזק מיעמד מן הרשימה. אלה תכנסת בזה להגיד שאלה הן בחירות "אישיות" — והו אבסורד. והבדל בין עזה שמציעים

— חוק לתיקון פקודת העיריות (ספיר, גורי, בורג); חוק גיל הנישואין (בורג, ברייהודה) —

לכירור לועדה לקריאה שניה, מובן שהוועדה תביא בחשבון את הדעות בעד ונגד שנשמעו בקריאה הראשונה של הצעת-החוק. עלי להוסיף עוד דבר בעקבות הוויכוח: אם המטרה היא להגן על זכותו של האזרח מבחינת משטר-חיים דימוקראטי, אין זכות המחיקה משיגה את המטרה. הייתי מבין, אילו היו מציעים, שבמקרה שחמישה או עשרה אחוזים מן הבוחרים ימחקו מועמד בלתי-רצוי להם, הרי הוא נמחק מן הרשימה. יש בכך הגיון. אך בזכות המחיקה לפי החוק הקיים אין כל ממשות. כל בר-דעת וכל המצוי אצל עניני בחירות יסכים, שאם מעניקים לבוחר זכות שאינו יכול ליהנות ממנה, הרי זו פגיעה ברמו-קראטיה, ותו לא.

מי שאומר, שצריך לקיים את זכות המחיקה בבחירות מוניציפאליות, צריך להציע זאת גם בבחירות הארציות לכנסת. מבחינה פוליטית וציבורית אין כל הבדל אם בבחירות הן מקומיות או ארציות. גם הבוחר בבחירות עירוניות מצביע בעד עקרונות ובעד מצע של מסלוגה; הוא מצביע בעד שיטת-מסים מסוימת ובעד עקרונות מסוימים בארגון השירותים הסוציאליים, וכדומה. אין מצביעים בעד אישים אף בבחירות מוניציפאליות, המתנהלות על יסוד היאבקות ציבורית, בדומה לבחירות לכנסת.

מכל הטעמים האלה אני מציע לכנסת, להעביר את הצעת-החוק לוועדת-הפנים. הוועדה תשקול את כל הנימוקים בעד ההצעה ונגדה, והכנסת תוכל לקבל את ההצעות הנראות לה.

היו"ר י. בורג:

אנו מעמידים להצבעה את הצעת-החוק לתיקון פקודת העיריות, שהוגשה עליידי אחדים מחברי הכנסת. השאלה העומדת להצבעה היא, אם נעביר את הצעת-החוק לוועדת-הפנים ומשם תוחזר למליאה, בצורה מתוקנת או בלתי-מתוקנת, לקריאה שניה, או שלא נעביר את ההצעה הנדונה לוועדה.

ה צ ב ע ה

בעד ההצעה להעביר את הצעת-החוק

לוועדת-הפנים — 30

נגד — 15

ההצעה להעביר לוועדת-הפנים את הצעת-החוק

לתיקון פקודת העיריות, שהוגשה עליידי חברי-

הכנסת י. גורי, דוד הכהן, ב. מינץ, א. פראי וי.

שרי — נתקבלה.

ה. חוק גיל הנישואין, תש"י—1950 *

(קריאה שניה וקריאה שלישייה)

ישראל ברייהודה (יו"ר ועדת-המשנה לחוק גיל

הנישואין):

חברי הכנסת זוכרים בוודאי את גורלו האומלל של החוק הזה, שסעיפיו השונים הוחזרו ארבע פעמים לוועדה לשם כירור נוסף. בפעם האחרונה, ב-21 ביוני, החזירו לוועדה, לפי הצעת חברי-הכנסת למ, את סעיף 3 (ב)

אם מדובר על דעת הבוחר לגבי השיטה הנהוגה ברשויות מקומיות שונות, כדברי חברי-הכנסת וילנר — לא אכנס כאן לוויכוח אחר — הריני מוכן להביא דוגמות שיוכיחו, שהשיטה המוצעת, והמבוצעת במקומות שונים בארץ אינה מכוונת לפי קו של משטר פרוגרסיבי במקום שבו שולטים באי-יכוח הפועלים ומשטר מנוגד לזה במקום שבו שולטים באי-יכוח החוגים האזרחיים. אני יכול להוכיח לו לעתים קרובות את ההיפך. עצם העובדה, שדוקא חברי-הכנסת וילנר, לפי המושגים שלו ולפי הקונצפציה הרגילה שלו על משטר דימוקראטי, הוא תומך נלהב כל-כך בשיטה של מתן אותיות וסימנים שאינן אומרות יותר מאשר: קיימת מסלוגה, ואחיה, הבוחר, אין לך דעה — עובדה זו אומרת משהו.

משום כך אני מתנגד בכל חוקף להצעה הזאת. תנו לבוחר אפשרות לקבוע את הענינים ותנו לו דעה כלשהי. אל תשללו מן הבוחר את אשר נשאר לו.

יש בעיה מיוחדת: הצבא. על בעיה זו דנה ועדת-הפנים. אין לי שום ספק, שוועדת-הפנים תמצא דרך לתקן את הפגמות במידה שהן קשורות בצבא. יש להסתפק הסעם בכך, שיימצא פתרון מתאים לבעיה הזאת בצבא, אשר שם קיימת תסכוכת מיוחדת, מפני שבמחנה אחד נמצאים בוחרים 30 או 40 רשויות מקומיות, ויש להמציא להם את כל הרשימות של הבחירות. אל נסבך את הבעיה כולה מפני המקרה המיוחד של הבוחרים הנמצאים במחנות הצבא.

אני מציע איסוא, לא להעביר את הצעת-החוק כולה לוועדה. הוועדה תדון בה ממילא. אין צורך להחזיר את הצעת-החוק לוועדה כדי לדון בעניני הצבא.

ישראל גורי (מפא"י):

כנסת נכבדה, גם אליבא דמר ספיר יש צורך להעביר את התיקון לוועדה. אך מר ספיר מציע להעביר רק חלק מן התיקון.

יוסף ספיר (הציונים הכלליים):

לא הצעתי זאת. אין צורך בכך.

ישראל גורי (מפא"י):

אני טוען שיש צורך בכך. בלי שהתיקון יקבל את אישורה של הכנסת, אין לוועדת-הפנים או לשלטונות הצבא סמכות להפלות בין אנשי הצבא ובין יתר האזרחים. מכל מקום, הענין טעון כירור. יש צורך להעביר את החוק

היו"ר י. בורג :

אנו עוברים לסעיף 4. לסעיף זה הוגשה הסתייגות על-ידי חברה־הכנסת ברייהודה שידבר בתור מסתייג, וכשם רוב הוועדה יענה חברה־הכנסת ברירב־האי.

ישראל ברייהודה (מפ"ם) :

כיוון שהדיון בפירטי החוק התקיים לפני זמן רב, רוצה אני להזכיר לכם במה המדובר. בסעיף 4 של החוק החלטנו שבקביעת ענישו של אדם שיגא חייב בבית דין בדבר עבירה על חוק זה, יביא בית־המשפט בחשבון גורמים להמתקת העונש, אך גם לאחר מתן פסק־דין לגט, לחיקון העוול שנעשה לבלתי־מבוגרת, רשאי הגבר, כעיקר לפי הדין היהודי, להמשיך לסרב ולא לתת את הגט לנערה. בדרך כלל, למעשה, משתמש בית־הדין הדתי בכל מיני אמצעי לחץ, כגון קביעת סכומים גדולים יותר למזונות, וכדומה. יש צורך לקבוע אמצעי לחץ חוקי במדינה, שיהיה יעיל למדי. לכן מציע אני סעיף נוסף לחוק — ובמקרה שיתקבל, יהיה צורך לשנות את מספרי הסעיף פ"ם הבאים אחריו. הצעתי היא, שאחרי סעיף 4 יבוא סעיף זה :

„5. (א) בעל, שבית־משפט או בית־דין מוסמך ספק על יסוד העילה האמורה בסעיף 3 (א), לחייבו לתת גט לאשתו או להתיר בדרך אחרת את קשר הנישואין, והוא לא קיים את הפסק תוך חודש ימים, דינו — מאסר עד שנה אחת או קנס עד שלוש מאות לירות או שני העני שים כאחד.

(ב) תקופת חודש הימים הנזכרת בסעיף־קטן (א) מתחילה משעת מתן הפסק — אם ניתן בנוכחות הנאשם, ואם ניתן בהעדרו — מיום שהפסק הודע לו כחוקי.

כלומר, אני מציע, שאדם שנמצא חייב בעבירה על חוק גיל הנישואין, ולאחר שיצא פסק־דין של בית־דין מוסמך לכך (אם לא ישנו את חוק גיל־ הנישואין יהיה תמיד בית־הדין המוסמך לגבי יהודים — בית־דין דתי) לא קיים את פסק־הדין וימשיך במעשה העבירה הקודמת שלו לרעת הנערה, תיחשב עצם אי־הצאת פסק־הדין לפועל כעבירה נוספת, שעליה יקבל גם עונש נוסף. אם במשך חודש ימים לא יתן את הגט — ייענש על כך.

דוד ברירב־האי (בשם הרוב בוועדת־המשנה לחוק גיל הנישואין) :

כנסת נכבדה, שני נימוקים הניעו את רוב הוועדה להתנגד לחיקונו של חברה־הכנסת ברייהודה. נימוקים אלה שונים לגמרי זה מזה. נימוק אחד צריך, לפי דעתי, לשכנע את החלק הדתי של הבית, והשני את החלק החפשי של הבית. בין שני הנימוקים, אני מחיר לכם לבחור באחד, מתוך הנחה שנגיע למסקנה, שיש להסיר את החוספת הזאת.

והנה נימוק אחד : לפי חוקי ישראל, הגט הוא הס' כס בין הצדדים. אסור שיתנתן גט מתוך איום, או מתוך נדירת נדר בשעת רוגג, ומי שיודע את הפרוצדורה של הגט היהודי, יודע עד כמה מכבידים לשאול ברבנות שאלות שונות, כדי לברר אם הגט נובע מרצון חפשי, ספק הוא, אם גט שניתן בהשפעת איום, יכול להיחשב כגט. בתור איש־משפט, יש לי ספק גדול בכך.

שביחס אליו הסתייגו מר גירגורה ומר ורהפטיג. סעיף זה הוחזר לריון נוסף בוועדה, לשם בירורו עם אנשים יודעי חוק מקרב העדות הנוצריות והמושלמיות שבארץ, בעיקר המושלמיות. בדקנו מחדש את הענין, שמענו דעת המומי־ חים במשרד הדתות, שהרצו לפנינו על פרטי החוק המושלמי בעיני גיטין, עיינו גם במקורות ובאנו לידי מסקנה, שאפשר לנסחנה כלהלן : ראשית כל, דוקא לפי הווק המושלמי יש רשות מלאה בכל מקרה, וגם בתביעות הקשורות בגיטין, לפנות לקאדי, כלומר, לאותה ערכאה שבפניה באים בבקשת הגט ; רשות זו ניתנה לא רק לאחד משני בני הזוג או האפוטרופסים שלהם, ולא רק לבאי־כוח השלטונות, אלא — לכל אדם ללא הגבלה, כמו שגם הקאדי בעצמו רשאי, ללא כל תביעה, לבדוק בענין במקרה שהוא נתקל בו וחושב שמשו או בוסר. כלומר, כאשר הצענו, שבין האנשים שתהיה להם רשות להופיע כתובע בפני הערכאה, הרשאית לתת את הגט, ייכלל גם קצין־הסעד, לא פגענו בזה אפילו בצד הפרוצדוראלי של החוק המושלמי, למי, מפני שקצין־הסעד, לא פחות מכל אדם אחר, רשאי לפנות בענין זה לקאדי.

שנית, בדקנו עוד פעם ונוכחנו לדעת, על כל פנים לפי דעת ועדת־המשנה, שההבדלה בין החוק המאטריאלי הדתי שניסינו לא לפגוע בו, ובין החלק הפרוצדוראלי, הוא ברור בהחלט, והסעיף, שלגביו הסתייגו, דן בצד הפרוצדוראלי בלבד, כלומר, ועדת־המשנה מציעה איפוא את סעיף 3 (ב) בנוסח הקודם, האומר : „התביעה להתרת קשר נישואין על יסוד העילה האמורה בסעיף־קטן (א) יכולה להיות מוגשת על־ידי האשה או על־ידי אחד מהוריה או אפוטרופסיה, או על־ידי פקיד הסעד“. אני מניח שבענין זה צריך לגמור את ההצבעה שהוסקה באמצע, להצביע על הסתייגויות של מר גירגורה ומר ורהפטיג, שעליהן הגנו — אמנם לפני יותר מחודש — ואני עניתי עליהן הערב בשם רוב הוועדה.

היו"ר י. בורג :

אני מעמיד להצבעה את הסתייגות של חברה־הכנסת גירגורה — שגם חברה־הכנסת ורהפטיג תומך בה — לסעיף 3 (ב),

הצבעה

בעד התיקון של חברה־הכנסת א. גירגורה	
לסעיף 3 (ב).	13 —
נגד	22 —
התיקון של חברה־הכנסת א. גירגורה לסעיף 3 (ב) לא נתקבל.	

היו"ר י. בורג :

לאחר שהסתייגות הו נפלה, אני מעמיד להצבעה את הסתייגות של חברה־הכנסת ורהפטיג לסעיף 3 (ב).

הצבעה

בעד התיקון של חברה־הכנסת ז. ורהפטיג	
לסעיף 3 (ב)	14 —
נגד	29 —
התיקון של חברה־הכנסת ז. ורהפטיג לסעיף 3 (ב) לא נתקבל	

היו"ר י. בורג :

עכשיו נצביע על סעיף 3 כולו.

הצבעה

סעיף 3 בנוסח הוועדה נתקבל.

ואני כשלעצמי מאחל לי רק דבר אחד : שלא אצטרך לע' לות עוד סעם על הבמה בקשר עם חוק זה, כי זוהי הפעם הרביעית שאני עושה זאת. מי שלא הבין — אינני רוצה להוסיף ולהסביר לו עוד. אני רואה בכך התחלה לתיאור קראטיה מסוכנת מאד במדינת ישראל, אשר את הנסיון הראשון לה עשה חברה הכנסת ברייהודה.

היור"ר י. בורג :

אני חושב שכל חברי הכנסת יודעים בעד מה הם רוצים להצביע. אנו מעמידים עצמנו למנין את הסתייגותו של חברה הכנסת ברייהודה, אחרי ששמענו את הנימוקים שלו, ואת תשובתו של באיכות רוב הוועדה.

ה צ ב ע

בעד התיקון של חברה הכנסת י. ברייהודה — 22

נגד — 24

התיקון של חברה הכנסת י. ברייהודה, להוסיף סעיף 5 בחוק גיל-הנישואין, תש"י — 1950, לא נתקבל.

היור"ר י. בורג :

לפני שאעמיד להצבעה את כל החוק כולו, אתן רשות לקריאת הצהרות לחברה הכנסת כהנא, ואחריו — לחברי הכנסת גירגורה.

ישראל ברייהודה (מפ"ם) :

אני חושב שעד לגמר ההצבעה — כלומר : הצבעה שלישית על החוק כולו — אין מקום להצהרות.

היור"ר י. בורג :

לפני ההצבעה הכוללת נהגנו לפעמים לתת מקום להצהרות להנמקת איי-השתתפות בהצבעה. כן עשה גם חברה הכנסת ז'בוטינסקי לפני ההצבעה הסופית על התקציב.

קלמן כהנא (החזית הדתית המאוחדת) :

כנסת נכבדה. כשם החזית הדתית המאוחדת אני מתכבד למסור את ההצהרה כדלקמן :

בעיית הנישואין בגיל הבוסר התעוררה והחריפה בעיקר בעקבות העלייה ההמונית מארצות המזרח הקרוב בשנה האחרונה.

הרבנות הראשית דאגה במועד הנכון להגנת בת ישראל והתקינה תקנות מתאימות נגד נישואין בגיל מוקדם. תקנות הרבנות הראשית הסדירו את הענין במידה יעילה, ביחס לציבור היהודי, הרוב המכריע של תושבי המדינה.

לאור ההצעה להסדיר את ענין גיל הנישואין גם בחוק של הכנסת, הקדשנו עמל רב לשכלול הצעות החוק והתאמתן לתקנות הרבנות הראשית, ולפי מיטב הבנתנו תרמנו יחד עם יתר חברי הוועדה תרומה חשובה בכיוון הנ"ל.

שינוי הצעת הוועדה עליידי הכנסת והעלאת גיל המינימום לנישואי האשה עד שבע-עשרה שנה, הביא לידי סתירה בין החלטה זו ובין תקנות הרבנות הראשית שקבעה את הגיל של שש-עשרה שנה כגיל המינימום.

ובעיקר רואים אנו כסירוב הכנסת לקבל את הצע' תנו להעניש בעד חיי מין שלא בנישואין בגיל שש-עשר-רשבע-עשרה, גיל שבו הנישואין אסורים לפי החוק,

הנימוק הזה אריך, לפי דעתי, לשכנע את החלק האחד של הבית.

ישנו נימוק שני, שהוא בשבילי מכריע. זהו נסיון ראשון בתחוקת מדינת ישראל להטלת טאנקציות על אי-ציות לפסקי-דין של בית-דין מוסמך, כפי שכתוב בחוק, ולמעשה יהיה זה תמיד בית-דין דתי. אמנם, הפעם מדו' בר על מקרה שנראה לנו נוח מאד מאד, — כולנו מעוני' יינים שפסקי-דין כזה של בית-דין מוסמך, של בית-דין דתי, יוצא לפועל. בסעיף הקודם, שאתם בוודאי שכחתם אותו, בסעיף 4, דיברנו במפורט על מידת העונש שיוטל לפי פסקי-דין של בית-משפט אזרחי, לא רבני ; על מידת העונש תשפיע העובדה אם הגיון ציית לפסקי-הדין של הרבנות, אם נתן גט או לא נתן גט. אבל, פה אנחנו הולכים צעד הלאה. אנחנו אומרים : עצם אי-ציות לפסקי-דין של רבנות מהווה עבירה פלילית, שהעונש עליה הוא כזה וכזה.

אני מזוהר מפני הקפיצה הזאת. היום זה אי-ציות לפסקי-דין של גט, מחר עלול התקדים הזה להביא או' תנו לידי כך, שנרחיק לכת הרבה יותר. איני רואה בזה גם שום צורך. יש בסעיף 4 אמצעי מספיק כדי למנוע אי-ציות לפסקי-דין של הרבנות. אני יודע, שבמ' דינת-ישראל קיימת בעיה חמורה כיצד להכריח לקיים פסקי-דין של הרבנות, לאו דוקא בענין זה. הבעיה הזאת קיימת, הבעיה הזאת יכולה למצוא את פתרונה בצורות שונות, ויש בבית הזה חילוקי-דעות יסודיים, באיזה כיוון צריך ללכת לפתרון הבעיה הזאת. אבל, הדרך שחברה הכנסת ברייהודה בחר בה, אני רואה בה התחלה מסוכנת ; הוא אינו רואה דרך זו עד סופה. אני רואה בכך התחלה מסוכנת מאד בדרך למתן תוקף חוקי להטלת ענ' שים על אי-ציות לפסקי-דין של הרבנות. בסעיף 4 כתוב : „בקביעת עונש של אדם שיצא חייב בדין על עבירה, יביא בית המשפט בחשבון כגורם להמתקת העונש את העובדות הבאות : אם אותו אדם וכו'“.

אנו מערעבים כאן שתי פרשיות. יש דיון בבית-דין של הרבנות על מתן גט או לא, ויש דיון בבית-דין אזרחי בדבר עבירה על החוק, אנו אומרים, שבבית-דין אזרחי יקבל הנידון את עונשו, וסעיף 4 קובע, שבית-המשפט יביא בחשבון, אם הנאשם קיים את פקודת בית-הדין לה' תיר את הנישואין, או לא מילאה.

בבה אידלסון (מפ"י) :

ואם לא מילאה ?

דוד בר-רביהאי (בשם הרוב בוועדת-המשנה לחוק גיל הנישואין) :

יסוק עונש חמור יותר, העונש שנכלל בתוספת הזאת, מצוי בסעיף 4. בידי בית-הדין האזרחי לתת עונש חמור יותר.

אריה בהיר (מפ"י) :

לפי איזה חוק יסוק את העונש ?

דוד בר-רביהאי (בשם הרוב בוועדת-המשנה לחוק גיל הנישואין) :

העבריינים ייענשו לפי חוק גיל הנישואין, הגורמים הם פשוטים יותר מכפי שאתם חושבים. לצערי הרב, עברה הקופה ארוכה מזמן הדיון בסעיפים השונים של החוק,

— חוק גיל הנישואין (כהנא, ג'רג'ורה, בריהודה, למ, בורג, שיטריה, בהיר) —

מדוע לא השתתף בישיבה, והוא אמר לי שחשב שהזמנה זו היא פרטית, ולא רצה להשתתף בדיון על הצעת החוק לפי הזמנה פרטית.

אמין ג'רג'ורה (הרשימה הדמוקרטית של נצרת) :
לא נאמר לי שישנה ישיבה, ולא הזמנתי עליידי שום איש.

הי"ר י. בורג :

כנראה היתה פה איבה מסויימת, אבל חבר הכנסת ג'רג'ורה הצביע בעד הצעתו של חבר הכנסת ורהפטיג.

שר'המשכרה ב. שיטריה :

אני מציע שחבר הכנסת ג'רג'ורה יאמר כאן מה שהיה לו לומר בוועדה.

הי"ר י. בורג :

אינני יכול להנהיג פרוצדורה כזאת. אילו החליטה ועדת הכנסת מהי הפרוצדורה בהזמנת חבר לוועדה, ואילו היתה כאן החלטה אם הוא צריך להיות מוזמן, אז ייתכן שהייתי נענה להצעתך. אבל מכיון שאין הדבר כך, אני יכול להצטרף או לא להצטרף על כך, אך עובדה היא שהיו הסתייגויות והן נפלו.

אני מעמיד למנין את כל החוק על התיקונים שנתקבלו בשעתו.

ה צ ב ע ה

חוק גיל הנישואין, תש"י — 1950, נתקבל.

אריה בהיר (מפא"י) :

אחרי ההצבעה הזאת אני רוצה רק לציין, שחבר הכנסת ג'רג'ורה צריך היה...

הי"ר י. בורג :

לפי הפרוצדורה שלנו אין מקום לצינונים. מזור תתחיל הישיבה בשעה 14.30, בה יתקיים דיון על עניני הקיצוב של הממשלה.

הישיבה ננצלה בשעה 20.15.

שנתקבל — פרצה החותרת תחת המוסר הציבורי ותחת עצם מטרת החוק.

נוצר מצב שבגיל זה חיי מין שלא בנישואין אינם אסורים לפי החוק, ואילו נישואין אסורים ונענשים עליהם הם כענשים חמורים.

כל עוד פרצה זו לא היכתם, אין אנו יכולים להצביע בעד החוק.

אמין ג'רג'ורה (הרשימה הדמוקרטית של נצרת) :

המליאה החליטה להחזיר את חוק גיל הנישואין לוועדה הנוגעת בדבר, כפי שתעניין בהסתייגות לסעיף 3 (ב), הואיל ולא הזמנתי להיות נוכח בדיוני הוועדה בענין זה, והואיל וחוק זה הוחזר אל המליאה בלי ידיעתי, אף על פי שאני חבר בוועדה הנוגעת בדבר, הנני מוחה על התנהגות זו והנני מודיע שאין אני אחראי לכך, שסעיף 3 נקבע בצורה הזנוכחית.

ישראל בריהודה (י"ר ועדת המשנה לחוק גיל הנישואין) :

ועדת המשנה החליטה פה אחד להזמין את חבר הכנסת ג'רג'ורה לישיבה, ומילאה את יויו של חבר הכנסת סת למ, שלחם על החזרת הסעיף הנידון לוועדה לשם בירור נוסף, לפנות אליו ולהזמין אותו. חבר הכנסת למ הודיע לנו בישיבה השניה של ועדת המשנה, שהזמין את חבר הכנסת ג'רג'ורה, אך הוא סירב לבוא.

יוסף לב (מפא"י) :

רצוני להוסיף על דבריו של חבר הכנסת בריהודה, שהזמנה זו נמסרה עליידי באמצעות המתורגמן בכנסת, יודוע לי שהמתורגמן מסר את ההזמנה. הוא אמר לי אחר כך שחבר הכנסת ג'רג'ורה אינו רוצה להשתתף בדיון כיון שהוא כבר אמר מה שרצה לומר במליאת הכנסת בשעת הדיון על החוק, ואין לו מה להוסיף. נוסף לכך, אמר מר ג'רג'ורה, אינו מומחה לחוק המושלמי ואינו רוצה להשתתף בדיון בנידון זה. זאת מסרתי ליושב ראש הוועדה. היום שאלתי בעצמי את חבר הכנסת ג'רג'ורה,